

UPPSALA
UNIVERSITET

”Tiden rinner snart ut”

En kvantitativ studie om klimatångest och miljöfrämjande beteende i Sverige

Sociologiska institutionen
Socialpsykologi C
Kandidatuppsats, 15hp
VT 2019
Författare: Sabina Gidlöf & Maja Ronne
Handledare: Katharina Wesolowski
Examinator: Vessela Misheva

Förord

Vi vill rikta ett varmt tack till vår handledare, Katharina Wesolowski, för all din hjälp och dina kloka råd. Framförallt, tack för att du gjort statistik och kvantitativ metod förståeligt och roligt att arbeta med.

Sammanfattning

Utsläppen av växthusgaser fortsätter öka och klimatförändringarna beror till stor del på mänsklig aktivitet. Något som blivit allt mer uppmärksammat på senare tid är klimatångest. Klimatångest innefattar allt från oro för den egna livssituationen till att känna skuld över att inte göra tillräckligt för att stoppa klimatförändringarna. Denna studie syftar till att, genom ett representativt urval av Sveriges befolkning, undersöka vad som kan påverka huruvida en individ upplever klimatångest eller inte i Sverige, utifrån upplevt individualiserat ansvar samt ett antal utvalda sociodemografiska faktorer. Vidare är syftet att undersöka om det finns en relation mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden. Studien undersöker vilka individer i Sverige som upplever klimatångest samt om det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt. Detta undersöks med ett befintligt datamaterial från European Social Survey omgång 8 vilket är insamlat under 2016/2017. De teoretiska begrepp vilka ligger till grund för tolkning av resultaten är reflexiv modernitet, globalisering, risksamhälle samt individualisering. De analyser som genomförts är en logistisk regressionsanalys samt korstabellsanalyser med tillhörande Chi²-test. Studiens resultat visar att de vilka tenderar uppleva klimatångest i Sverige är de som känner ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna, kvinnor, yngre individer samt individer vilka bor i en liten/mellanstor eller stor stad. Resultatet visar även att de som upplever klimatångest ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden i större utsträckning än de som inte upplever klimatångest. Studiens resultat visar även att det i Sverige är fler som ägnar sig åt miljöfrämjande beteende än som inte gör det.

Nyckelord: klimatångest, miljöfrämjande beteenden, individualiserat ansvar.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 <i>Bakgrund</i>	1
1.2 <i>Syfte och frågeställningar</i>	3
1.3 <i>Uppsatsens disposition</i>	3
2 Tidigare forskning	4
2.1 <i>Klimatförändringar och psykisk hälsa: Klimatångest</i>	4
2.2 <i>Vilka upplever klimatångest?</i>	5
2.3 <i>Klimatångest och miljöfrämjande beteenden</i>	7
2.4 <i>Sammanfattning av tidigare forskning</i>	8
3 Teoretiskt ramverk	10
3.1 <i>Reflexiv modernitet och globalisering</i>	11
3.2 <i>Risksamhället</i>	12
3.3 <i>Individualisering</i>	13
3.4 <i>Individualisering av risker</i>	14
3.5 <i>Tillämpning av teori</i>	16
4 Metod	17
4.1 <i>Ansats</i>	17
4.2 <i>Material</i>	18
4.2.1 <i>Datainsamling och urval</i>	19
4.2.2 <i>Operationalisering av klimatångest</i>	20
4.2.3 <i>Oberoende variabler</i>	20
4.2.4 <i>Operationalisering av miljöfrämjande beteende</i>	21
4.3 <i>Analysförfarande</i>	22
4.4 <i>Validitet och reliabilitet</i>	26
4.5 <i>Etiska överväganden</i>	27
4.6 <i>Avgränsningar</i>	28
5 Resultat	30
5.1 <i>Beskrivande statistik</i>	30
5.2 <i>Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?</i>	32
5.3 <i>Samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt</i>	34
5.3.1 <i>Individens dagliga miljöfrämjande beteende</i>	34
5.3.2 <i>Individens miljöfrämjande beteendeintentioner</i>	36
5.3.3 <i>Tron på att miljöfrämjande beteenden kan minska klimatförändringar</i>	37
6 Diskussion	40
6.1 <i>Summering av studiens resultat</i>	41
6.2 <i>Relation mellan resultat och tidigare forskning</i>	42
6.3 <i>Relation mellan resultat och teori</i>	45
6.5 <i>Metodologisk diskussion</i>	49
6.6 <i>Slutsatser och implikationer för vidare forskning</i>	50
Referenser	53

1 Inledning

Fredagen den 15 mars 2019 kan komma att bli en historisk dag då ungdomar på mer än 1600 platser världen över skolstrejkade för klimatet. Med Greta Thunberg i spetsen har en så stor rörelse skapats att makthavare världen över inte längre kan ignorera de skolstrejkande ungdomarnas krav på förändring. På ett av de unga demonstranternas plakat stod det ”Tiden rinner snart ut” (Kihlberg, 2019). De konsekvenser som kan komma att följa av klimatförändringarna upplevs idag som allt mer verkliga. De är även konsekvenser som på ett eller annat sätt kommer att påverka samtliga delar av världen. Upplevelsen av dessa hot som mer och mer verkliga tycks leda till en ökad oro. Klimatångest är idag ett vanligt sätt att benämna den ökande oron som människor upplever. Med denna studie är ambitionen att skapa en bild av vilka som upplever klimatångest i Sverige samt om det finns ett samband mellan klimatångest och människors benägenhet att agera miljövänligt.

1.1 Bakgrund

De senaste fyra åren har varit de varmaste åren som uppmätts sedan mätningarna startade enligt World Meteorological Organizations (WMO, 2019) rapport om det globala klimatets status. Rapporten beskriver att utsläppen av växthusgaser är en stor del av vad som driver på klimatförändringar. Under 2018 kunde WMO visa att utsläppen av växthusgaser fortsätter öka, därmed ökar även koncentrationen av växthusgaser i atmosfären (WMO, 2019). Under de senaste åren har det blivit allt vanligare att media rapporterar om klimatförändringar och den globala uppvärmningen. Haven blir varmare, glaciärer smälter och havsnivåerna stiger. De flesta klimatforskare är eniga om att klimatförändringarna till stor del beror på mänsklig aktivitet (Världsnaturfonden [WWF], 2017). Till följd av medias rapportering ökar medvetenheten hos befolkningen och problemet sätts i fokus.

I takt med att klimatförändringarna ökar informeras vi om hur vi som individer kan bidra till minskade utsläpp av växthusgaser genom att göra klimatsmarta förändringar i vardagslivet. Vi uppmanas att konsumera mindre, köra mindre bil, äta vegetariskt och förbruka mindre energi i hemmen. Det som ofta förmedlas från medier, bloggar och kampanjer är att klimatförändringar är ett problem där ansvaret att förändra till stor del ligger på individen. Detta leder till individualiserat ansvar hos individer vad gäller klimatförändringarna (Uggla, 2015). Enligt Världsnaturfondens (WWF, 2019) klimatbarometer tänker allt fler ofta på klimatförändringarna och fler gör aktiva val för att leva mer klimatsmart jämfört med tidigare

år. Många svenskar gör val i vardagen som minskar deras egen klimatpåverkan, bland annat genom att dra ner på flygresandet och köttätandet. Det individualiserade ansvaret i sig är inte negativt, problemet ligger i att ansvaret faller på individen och samtidigt tar uppmärksamhet från andra politiska lösningar (Uggla, 2015).

Parallellt med att klimatförändringarna och råden kring ett hållbart liv ökar talas det även mer om klimatångest. Inom psykologin finns ett antal etablerade begrepp vilka berör oro och ångestkänslor kopplade till den rådande klimatförändringen. På psykologiguiden.se beskrivs klimatångest på följande sätt: ”Ångest och ångestattacker som kopplas till klimatförändringar upplevda som hotfulla och ödesdigra för eget och andras liv” (psykologiguiden.se, u.å.). Klimatångesten riktar sig mot sådant som förorsakar klimatförändringar och klimatkatastrofer (psykologiguiden.se, u.å.). Klimatångest är ett fenomen som under de senaste åren blivit allmänt känt och har för allmänheten fått en bred betydelse vilken innefattar allt från oro för den egna livssituationen till att känna skuld över att inte göra tillräckligt för att stoppa klimatförändringarna (Uggla, 2015). Enligt SOM-institutets mätningar uppger 6 av 10 svenskar att de är ”mycket oroliga” för klimatförändringar (SOM-institutet, 2018). Enligt WWF:s (2019) klimatbarometer är klimatförändringarna den samhällsföreteelse som svenskarna oroar sig mest för. Samtidigt finns det även de vilka inte alls upplever sig vara oroliga för klimatförändringar. Det finns en synbar polarisering angående klimatförändringar, både på ett politiskt och ett individuellt plan. Människor har olika inställning till allvaret av den globala uppvärmningen, där vissa upplever en stark oro och andra inte.

Det råder ingen tvekan om att hoten från klimatförändringarna påverkar vissa människors upplevelse av välbefinnande och kan därför orsaka stress och ångest (Verplanken & Roy, 2013). Vissa länders befolkningar har goda skäl att vara oroliga då de är utsatta för hälsorisker i samband med klimatrelaterade händelser, såsom översvämningar, stormar, värmeböljor eller torka. Många av de människor vilka är oroliga för klimatförändringar påverkas dock inte direkt utan upplever effekterna av klimatförändringar genom exempelvis medieexponering om risker, förödande händelser på andra platser eller debatter om negativa framtida händelser. Det är således av intresse att undersöka vilka som upplever en stor oro för klimatförändringar i Sverige, ett land där medieexponeringen om klimatförändringar är frekvent, samt om dessa människor ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden i större utsträckning än de som inte upplever klimatångest.

1.2 Syfte och frågeställningar

Då individer har olika inställningar till allvaret med klimatförändringar och dess konsekvenser ämnar denna studie undersöka klimatångest i Sverige. Syftet med studien är således att undersöka vad som kan påverka huruvida en individ upplever klimatångest eller inte utifrån upplevt individualiserat ansvar samt ett antal utvalda sociodemografiska faktorer. Vidare är syftet att undersöka om det finns en relation mellan klimatångest och individers miljöfrämjande beteenden. Detta undersöks med ett representativt urval av Sveriges befolkning. För att uppnå syftet ämnar studien besvara följande två frågeställningar:

- 1 Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?
- 2 Finns det ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt?

1.3 Uppsatsens disposition

Denna uppsats består av sex kapitel. Efter det inledande kapitlet följer kapitel 2 vilket beskriver det rådande forskningsläget inom ämnet klimatångest och miljöfrämjande beteende; vad det är, vilka som upplever klimatångest samt om klimatångest påverkar miljöfrämjande beteenden. Kapitel 3 redogör för det teoretiska ramverk vilket präglar tolkningen av denna studies resultat. De begrepp som beskrivs är reflexiv modernitet, globalisering, risksamhälle, individualisering samt en avslutande del om hur individualisering och risksamhället samverkar. I kapitel 3 presenteras även hur det teoretiska ramverket är tänkt att användas för att tolka studiens resultat. Sedan följer kapitel 4 vilket beskriver metoden och materialet för studien. Metodkapitlet presenterar studiens valda ansats, material, urval, analysförfarande, metodologiska och etiska överväganden samt studiens avgränsningar. I metodkapitlet redogörs även för operationaliseringen av klimatångest och miljöfrämjande beteende. I kapitel 5 presenteras studiens resultat i form av tabeller med tillhörande beskrivningar. Avslutningsvis, i kapitel 6, sammanfattas och diskuteras resultatet utifrån studiens syfte och frågeställningar. I diskussionskapitel analyseras även studiens resultat i relation till tidigare forskning och det teoretiska ramverket. En diskussion kring studiens valda metod i förhållande till dess resultat återfinns också. Till sist sammanfattas studiens slutsatser och förslag på vidare forskning inom fältet presenteras.

2 Tidigare forskning

Följande kapitel beskriver det rådande forskningsläget inom ämnet klimatångest och miljöfrämjande beteenden. Kapitlet syftar till att skapa en bild av kunskapsläget samt leda fram till hur denna studie kan bidra med vidare kunskap inom området. Kapitlet är uppdelat i avsnitt utefter tre teman, det första berör klimatförändringarnas inverkan på den mentala hälsan. Denna del beskriver fenomenet klimatångest och ämnar bidra till en förståelse av hur fenomenet uppkommer och vad det innebär. Det andra temat berör vilka som tenderar uppleva klimatångest, detta för att skapa en överblick av vad tidigare studier visat. Det sista temat berör klimatångest och dess relation till miljöfrämjande beteenden. Strukturen på redogörelsen av forskningsfältet följer således studiens frågeställningar. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de olika temana samt en beskrivning av hur dessa är av intresse för denna studie.

2.1 Klimatförändringar och psykisk hälsa: Klimatångest

Klimatförändringar har både direkta och indirekta effekter på människors hälsa världen över (Berry, Bowen & Kjellström, 2009; Hayes, Blashki, Wiseman, Burke, & Reifels, 2018; Pihkala, 2018; Searle & Gow, 2010). Forskning visar att ett samband mellan klimatförändringar och fysisk hälsa finns, när klimatet förändras ökar dödligheten till följd av värme och stora naturkatastrofer. Även sjukdomar kopplade till mat- och vattenbrist ökar (Hayes et al., 2018; Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Annan forskning har lagt fokus på hur klimatförändringarna påverkar den psykiska hälsan. Det rapporteras allt mer i media om klimatförändringar och dess konsekvenser, detta leder således till en större medvetenhet hos allmänheten kring dessa frågor (Hayes et al., 2018; Searle & Gow, 2010). Att ett samband mellan klimatförändringar och människors psykiska hälsa finns har visats efter stora naturkatastrofer. När naturkatastrofer inträffar påverkar det människor, inte bara fysiskt utan även psykiskt. Efter upplevelser av stora väderhändelser beskriver drabbade att de upplever tillstånd såsom posttraumatiskt stressyndrom, depression och generaliserat ångestsyndrom till följd av händelserna (Berry et al., 2009; Hayes et al., 2018; Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Den forskning som finns angående psykiska följder av klimatförändringar fokuserar till största del på effekter av specifika naturkatastrofer och väderhändelser, det vill säga de direkta effekterna. De indirekta effekterna av den mänskligt skapade klimatförändringen samt hur medvetenheten om dess långsiktiga konsekvenser påverkar individer har tidigare förbisetts (Hayes et al., 2018; Bourque & Cunsolo Willox, 2014).

De indirekta sambanden mellan klimatförändringar och psykisk hälsa syftar till de långsiktiga konsekvenserna av fenomenet vilka kan vara svåra att få grepp om. Klimatförändringar och extrema väderfenomen väntas bli allt vanligare. Att ekosystem förändras eller att människor i vissa delar av världen kan tvingas till flykt på grund av obebodliga förhållanden orsakade av klimatförändringarna är idag reella risker. Till följd av detta beräknas den psykiska hälsan för många att bli allt sämre (Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Under de senaste åren har en vokabulär skapats kring de olika psykiska problem vilka kan följa av klimatförändringar. Denna vokabulär skapar en möjlighet att diskutera och undersöka effekterna på psykiska besvär till följd av klimatförändringarna. Ett av dessa vanliga begrepp är klimatångest (Hayes et al., 2018; Pihkala, 2018). Det innefattar ofta en känsla av ångest skapad av en stark oro för framtiden (Pihkala, 2018). Fler och fler påverkas av känslor av att förlora något, känslor av hjälplöshet och frustration kopplade till klimatförändringar (Hayes et al., 2018).

Forskning tyder på att ett samband mellan klimatförändringar och försämrad psykisk hälsa finns. Hoten behöver inte upplevas som direkta för att påverka individer negativt, de kan även upplevas som globala hot eller som hot mot det vardagsliv vi känner till (Berry et al., 2009; Hayes et al., 2018). Klimatförändringarna kan komma att fortsätta påverka människors psykiska hälsa på olika sätt. De kan påverka direkt genom att stora och förödande väderfenomen beräknas öka. En känd följd av detta är olika ångest- och depressionssymtom. De kan även påverka indirekt genom att de utgör ett hot för den naturliga och sociala miljö som omger oss och som vi är beroende av i det vardagliga livet (Berry et al., 2009).

2.2 Vilka upplever klimatångest?

Ångest grundar sig i individens förmåga att kunna föreställa sig olika situationer och händelser trots att denne själv inte upplevt det. Ångest är ett fenomen som kan kopplas till människors syn på sig själva som projekt samt att ett större ansvar läggs på individer idag än vad det gjorts tidigare (Cossman, 2013). Individer skapar handlingskraftiga och ansvarstagande själv vilka har det primära ansvaret för sin egen säkerhet. Något som till stor del lagts över på individens ansvar är att hantera klimatförändringarna. Detta är ett resultat av att individer uppmanas agera på ett mer miljövänligt sätt. När individer i samhället upplever ett större ansvar för klimatförändringar kan det resultera i ångest, närmare bestämt klimatångest (Cossman, 2013). Forskning har visat att allmänheten blivit alltmer orolig för klimatförändringarna under de senaste åren samt att det finns uppvisade samband mellan

denna oro och symtom vilka är indikativa för depression, ångest och stress (Searle & Gow, 2010). Allmänhetens kunskap och oro för klimatet och dess förändringar har under de senaste åren ökat (Haltinner & Sarathchandra, 2018; McCright & Dunlap, 2011; Searle & Gow, 2010). Exempelvis ökade oron för klimatförändringarna hos den amerikanska befolkningen med åtta procentenheter mellan 2016 och 2017 (Haltinner & Sarathchandra, 2018).

Benägenheten att uppleva oro för klimatet och klimatångest skiljer sig mellan individer. Kvinnor upplever oro och ångest kopplat till klimatförändringarna i större utsträckning än män (Ekholm, 2019; Haltinner & Sarathchandra, 2018; Hayes et al., 2018; McCright & Dunlap, 2011; Searle & Gow, 2010; Sundblad, Biel & Gärling, 2007). Detta kan bero på att kvinnor generellt upplever mer ångest och depression än män. Klimatångest finns i större utsträckning hos de vilka har känd ångest- och depressionsproblematik sedan tidigare (Hayes et al., 2018; Searle & Gow, 2010). Individer under 35 år upplever klimatångest i större utsträckning än de över 35. En förklaring till detta kan vara att de yngre generationerna får undervisning om klimatförändringar och hållbarhet i skolan i större utsträckning än de äldre generationerna fick (Searle & Gow, 2010). De vilka säger sig vara skeptiska till den mänskligt skapade klimatförändringen och klimathotet är i den amerikanska befolkningen till största del män, har politiska värderingar som ligger åt höger, är vita samt kristna inom den evangelistiska inriktningen (Haltinner & Sarathchandra, 2018; McCright & Dunlap, 2011). Exempelvis tror 29,6 procent av de konservativa vita männen i USA att de konsekvenser vilka beskrivs som resultat av klimatförändringarna inte kommer att realiseras. Endast 7,4 procent av den övriga befolkningen tror samma sak. Drygt hälften av de konservativa vita männen förnekar att de rådande klimatförändringarna beror på människans inverkan, detta i relation till knappt en tredjedel av den övriga amerikanska befolkningen (McCright & Dunlap, 2011).

I Sverige visar forskning att kvinnor generellt upplever mer oro för klimatet. Det som kan påverka kvinnors tendens att uppleva oro är politisk tillhörighet, utbildning samt huruvida de är födda i Sverige eller inte. De som sympatiserar med den politiska vänstern är mer oroliga än de med sympatier till höger, de med universitetsutbildning är mer oroliga än de utan och de födda i Sverige är mer oroliga än de födda i andra nordiska länder (Ekholm, 2019). För män kunde endast politiska värderingar kopplas till ökad oro, de med sympati för vänsterpolitik upplever mer oro än de som föredrar högerpolitik (Ekholm, 2019). Då klimatförändringar till största del kan ses som ett hot för framtiden och de kommande generationerna (Ekholm, 2019; Pihkala, 2018), är föräldraskap också något som påverkar individers grad av oro,

framförallt hos män (Ekholm, 2019). Trots att föräldraskapet leder till en ökad oro hos män är fäder ändå mindre oroliga än kvinnor utan barn (Ekholm, 2019).

2.3 Klimatångest och miljöfrämjande beteenden

Många länder är engagerade i att kraftigt minska sina utsläpp av växthusgaser. Vissa forskare anser att en minskning av utsläppen även är starkt beroende av offentligt engagemang och i vilken utsträckning berörda medborgare kan övertalas att förändra sina beteenden samt göra val som är mindre miljöskadliga (Becker & Sparks, 2018; Johnston & Deeming, 2016). Viss forskning har visat att majoriteten av vuxna, framförallt unga och de med högst utbildning, tror att klimatförändringar sker samt att de flesta av dem anser att klimatförändringarna beror på mänsklig aktivitet (Johnston & Deeming, 2016). Trots detta är få villiga att förändra sina beteenden avsevärt. Detta kan bland annat bero på att det finns en brist på personlig erfarenhet när det kommer till negativa effekter av klimatförändringar. Klimatförändringar kan uppfattas som ett avlägset fenomen både rent tidsmässigt samt genom att det sker på andra platser än där individen befinner sig (Becker & Sparks, 2018; Heath & Gifford, 2006). Att mötas av ett diffust och till synes avlägset problem som klimatförändringar, från vilket en rad olika konsekvenser kan uppstå, kan innebära att vissa individer tror att deras egen ansträngning inte kommer att förbättra de negativa följderna. Samtidigt finns det individer vilka tror att deras ansträngningar kan göra en skillnad. En stark upplevd självförmåga, det vill säga en tro på att ens beteenden och förmåga att samarbeta kan göra skillnad, har visat sig kunna förklara beteendemässiga avsikter när det kommer till miljöfrämjande beteende (Heath & Gifford, 2006). Detta innebär att innan människor är redo att agera mot klimatförändringar måste de tro på att även en liten sak en individ kan göra kommer leda till meningsfull skillnad (Heath & Gifford, 2006).

Mycket av forskningen om människors beteenden i relation till klimatförändringar fokuserar på varför vissa individer ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden och andra inte. Få studier har undersökt om klimatångest eller en stark oro för klimatet påverkar människors benägenhet att ägna sig åt miljöfrämjande beteenden. Klimatångest kan ta sig olika uttryck, ibland leder det till ett tillstånd som liknar apati. Att benämna det på ett sådant sätt kan dock vara missvisande då det inte betyder att individen upplever en brist på delaktighet, ångesten visar snarare på att individen bryr sig om klimatet till väldigt hög grad (Pihkala, 2018). När människor upplever att det är för svårt att bearbeta känslor och existentiella frågor relaterade till klimatförändringar har de en tendens att använda sig av olika försvarsmekanismer. En av

dessa försvarsmekanismer är att helt förneka problemen (Pihkala, 2018). Något som kan ligga till grund för den ökade klimatångesten är att det inte längre går att ta den kommande generationens överlevnad för givet. Klimatförändringarna leder för många till en medvetenhet om människans dödlighet. Att uppleva en rädsla för döden har en tendens att göra människor till starka försvarare av status quo och förnekelse blir en viktig försvarsmekanism för att behålla distans till ångesten. Resultatet blir att de ohållbara handlingar som blivit vår vardag fortsätter som i en kollektiv omedveten process trots att många vet att det är fel (Pihkala, 2018).

Det finns även studier som visar att en vanemässig oro för klimatet kan leda till miljöfrämjande beteenden (Rahimah, Khalil, Cheng, Tran & Panwar, 2018; Verplanken & Roy, 2013). Individer vilka upplever dödsångest har visats känna en ökad oro för miljön och uppvisar mer miljöfrämjande beteenden (Rahimah et al., 2018). Tanken på döden eller slutet av vår existens till följd av klimatförändringarna kan väcka ångest vilket i sin tur leder till att individer kan vidta förebyggande åtgärder, såsom att agera miljövänligt för att minska sin ångest. Vanemässig och inrotad oro är ofta dysfunktionell och kan vara ett tecken på allvarligare patologiska tillstånd såsom generaliserat ångestsyndrom eller hypokondri. Det kan därför tänkas att de vilka vanligen, och ofta, oroar sig för miljön också visar indikationer på dysfunktionella ångestrelaterade tillstånd (Verplanken & Roy, 2013). Viss forskning har dock motbevisat detta, att oroa sig för klimatet kan istället vara en konstruktiv och adaptiv respons på ett allvarligt problem. Det har visat sig att de som vanemässigt oroar sig för miljön är genuint bekymrade, visar engagemang för att minska klimatförändringarna samt är motiverade att agera därefter (Verplanken & Roy, 2013). Även individuellt socialt ansvar spelar en stor roll i individers ökade oro för miljön, vilket i sin tur leder till miljöfrämjande beteenden. Det individuella sociala ansvaret syftar till individens omtanke om sina medmänniskor och individens deltagande i kollektiva åtgärder som stöder gemensamma mål (Rahimah et al., 2018).

2.4 Sammanfattning av tidigare forskning

Ovan redogörs för det rådande kunskapsläget inom ämnet klimatångest och miljöfrämjande beteende. Trots de resultat som diskuterats påpekar en del forskare att det idag inte finns tillräckligt med forskning kring klimatförändringarnas inverkan på den psykiska hälsan då området är relativt nytt (Bourque & Cunsolo Willox, 2014; Hayes et. al., 2018; Pihkala, 2018). Klimatförändringar leder till konsekvenser av både fysisk och psykisk karaktär.

Inverkan på individer är både direkt och indirekt. Direkt genom exempelvis upplevelser av ödeläggande väderfenomen och indirekt genom bland annat kunskap och ökad medvetenhet kring den rådande klimatförändringen. Från detta har klimatångest, tillsammans med andra uttryck, blivit en del av vår vokabulär. Benägenheten att uppleva denna typ av ångest varierar. Att ansvaret för att motverka klimatförändringarna till stor del läggs över på individer i samhället kan vara en bidragande faktor till att klimatångest generellt har ökat. Kvinnor och yngre personer upplever problematiska känslor gentemot klimatförändringar i högre grad. Tidigare forskning tyder även på att individer med hög utbildning upplever klimatångest i större utsträckning. De som uppvisar skepticism kring att klimatförändringarna sker är till största del män. Vad gäller miljöfrämjande beteende till följd av oro för klimatet är resultaten delade. Å ena sidan kan klimatångest leda till en känsla av apati och hopplöshet vilket resulterar i en förnekelse av problemet och således inte leder till miljöfrämjande beteenden. Å andra sidan visar ytterligare resultat att oro för miljön leder till ett ökat engagemang och en benägenhet att agera på ett mer miljövänligt sätt.

Många av de studier som undersökt vilka individer som i större utsträckning upplever ångest och oro kopplad till klimatförändringar är internationella. De allra flesta studier är utförda på den amerikanska befolkningen. Svenska studier som berör vilka individer som upplever klimatångest och de faktorer som kan leda till att en individ upplever oro eller ångest i större utsträckning är begränsade. Därmed är det relevant att vidare studera fenomenet klimatångest i den svenska befolkningen. Sverige är ett land där medieexponeringen om klimatförändringar är frekvent och det finns en medvetenhet om de konsekvenser som kan följa av förändringarna. Den typ av budskap som förmedlas genom media i Sverige bidrar till att skapa normer kring individers miljöansvar. På grund av denna medieexponering kring miljöansvar kan normer internaliseras hos individer. Genom internaliseringen har individen ett underförstått moraliskt ansvar att agera i linje med dessa normer. Således är Sverige ett intressant studieobjekt då det finns en stark tradition av internalisering av normer kring socialt beteende i olika sammanhang. Media i Sverige spelar även en viktig roll i skapandet av de normer som styr socialt beteende i den svenska befolkningen. Sverige är även relevant att studera då det i tidigare forskning framkommit en kunskapslucka kring klimatångest och miljöfrämjande beteende vilken tyder på att studier i olika kulturer och sociala ordningar är begränsade. Den ökande medvetenheten om klimathotet leder även till ett ökat individualiserat ansvar hos individer vad gäller miljöförändringarna (Uggla, 2015). Huruvida

detta påverkar tendensen att uppleva klimatångest kommer i denna studie undersökas tillsammans med andra bakgrundsfaktorer delvis inspirerade av tidigare forskning.

Denna studies syfte är att undersöka vad som kan påverka huruvida en individ upplever klimatångest eller inte i Sverige. Då individer har olika inställning vad gäller klimatförändringar och dess möjliga konsekvenser finns relevans att undersöka olika bakomliggande faktorer påverkan på vilka som upplever klimatångest samt om detta går i linje med tidigare studiers resultat. Vidare är syftet att undersöka om det finns en relation mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden. Då det finns en motsägelse i huruvida klimatångest leder till ett tillstånd av apati eller handling är det av betydelse att undersöka om det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt i Sverige.

3 Teoretiskt ramverk

I detta kapitel redogörs för det teoretiska ramverk vilket ligger till grund för analysen av studiens resultat. För att analysera vilka som upplever klimatångest i Sverige samt ett eventuellt samband mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden används teoretiska begrepp såsom reflexiv modernitet, globalisering, risksamhället och individualisering. Då klimatförändringarna till stor del beror på mänsklig aktivitet och moderna teknologier lämpar sig teorier om modernitet och globalisering väl för att studera problemet.

Klimatförändringarna utgör storskaliga hot för mänskligheten men kan uppfattas som ett avlägset fenomen där konsekvenserna är ovissa. På grund av detta är teorier om risksamhället givande för att analysera hur klimatförändringarna och dess konsekvenser kan tolkas av individer i Sverige. Enligt tidigare forskning kan klimatångest vara ett resultat av att individer uppmanas agera mer miljövänligt och att ansvaret för att minska klimatförändringarna således läggs på individen (Cossman, 2013). Då det individualiserade ansvaret kan ses som en del av klimatångest kommer teoretiska begrepp som reflexiv självidentitet och individualisering att fungera som verktyg för att analysera fenomenet. Dessa teoretiska begrepp kan användas för att skapa en tolkning av varför vissa individer upplever klimatångest och andra inte. De kan även användas för att analysera ett möjligt samband mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden. De teoretiker vilka skrivit om dessa ämnen och vars teoretiska begrepp används i denna studie är Giddens (1999), Beck (2009), Douglas & Wildavsky (1983), Bauman (2002) samt Hunt (2003).

3.1 Reflexiv modernitet och globalisering

Enligt Giddens (1999, s. 24) refererar begreppet modernitet till de institutioner och beteendemönster som etablerats framförallt i och med industrialismen. Den tid vi lever i nu kallar Giddens för reflexiv modernitet. Att moderniteten är reflexiv innebär att modernitetens institutioner hela tiden förändras och omvärderas mot bakgrund av ny kunskap. Den reflexiva moderniteten är beroende av globaliseringen, vilken innebär att sociala händelser och relationer som sker på avstånd i världen sammanflätas med lokala kontexter (Giddens, 1999, s. 31–32). Globaliseringen betyder även att ingen kan undvika de omvandlingar som moderniteten skapar, exempelvis de globala riskerna för miljökatastrofer. I likhet med Giddens skriver Bauman (2002, s. 46–49) att globaliseringen innebär processer som är självgående, spontana och oberäkneliga. I och med globaliseringen har makten förflyttats från det egna till en övergripande, institutionaliserad nivå hos de suveräna staterna.

Något som enligt Giddens (1999, s. 29) karakteriserar den reflexiva moderniteten är dess extrema dynamik. Det innebär att sociala förändringar sker snabbare och att deras påverkan på existerande sociala praktiker och beteendemönster är mer omfattande och går djupare än tidigare. Giddens (1999, s. 29) menar att denna dynamik beror på bland annat åtskiljandet av tid och rum och urbäddningen av sociala institutioner. Åtskiljandet av tid och rum innebär att i den reflexiva moderniteten är det sociala rummet inte begränsat till de rum vi fysiskt rör oss i. Vi kan föreställa oss andra platser utan att vi behöver ha varit där. Vi kan även föreställa oss sådant som kan eller kommer att hända. I förmoderna samhällen var tid och rum förbundna genom platsens belägenhet (Giddens, 1999, s. 26). Urbäddningen av sociala institutioner innebär att sociala relationer frikopplas från lokala kontexter och kan sträcka sig över obegränsade avstånd. Detta sker genom de abstrakta systemen symboliska tecken, exempelvis pengar, och expertsystem. Expertssystem syftar till alla system av expertkunskaper som bygger på procedurer och regler vilka kan överföras från individ till individ (Giddens, 1999, s. 274). Expertsystem innefattar bland annat teknologisk expertis, såsom den expertis vetenskapsmannen eller ingenjören besitter, men de sträcker sig också till sociala relationer genom exempelvis läkarens eller terapeutens expertis. Expertsystemen är beroende av tillit, vi måste kunna lita på den kunskap som expertsystemen tillhandahåller (Giddens, 1999, s. 28).

3.2 Risksamhället

Den reflexiva moderniteten skapar nya typer av faror som mänskligheten måste hantera, den innebär också att vi som människor hela tiden måste fundera över konsekvenserna av våra handlingar. Både Beck (2009, s. 50) och Giddens (1999, s. 40) menar att moderniteten innebär att leva i ett risksamhälle. Det moderna samhället har blivit ett risksamhälle då det är alltmer engagerat i debatter om självgenererade risker i försök att hantera och förhindra dem (Beck, 2009, s. 50). Att leva i ett risksamhälle innebär att leva med en beräknande inställning till handlingarnas många konsekvenser, både positiva och negativa, som vi idag kontinuerligt konfronteras med både individuellt och globalt. I risksamhället ställs individerna och kollektiven inför en oändlig rad av potentiella handlingsförlopp med tillhörande risker (Giddens, 1999, s. 40). Beck (2009, s. 25) menar att skillnaden mellan klassiska och moderna risker är att moderna risker, vilka uppkommit från industrier och modern teknologi, är ett resultat av medvetna val. Dessa val är i första hand gjorda i privata och/eller statliga organisationer på grund av ekonomisk vinning och i andra hand baserade på en kalkylering där faror representerar den oundvikliga baksidan med utveckling. Därför blir dessa faror vilka är associerade med industrialisering en politisk fråga, inte på grund av dess skala utan på grund av att de är en produkt av det vi människor skapar.

En typ av moderna risker är vad Beck (2009, s. 28) beskriver som storskaliga hot och Giddens (1999, s. 148) som högkonsekvensrisker. Högkonsekvensrisker, såsom klimatförändringarna, är ett resultat av globaliseringsprocesser och innebär att mänskligheten idag står inför storskaliga hot. Dessa risker har genomgripande och allvarliga konsekvenser för ett mycket stort antal människor. Till skillnad från exempelvis hälsorisker befinner sig högkonsekvensriskerna definitionsmässigt långt ifrån den enskilde individen, trots att de direkt berör varje individs livsmöjligheter. Högkonsekvensrisker har en specifik karaktär, ju större katastrofer de åstadkommer desto mindre verkliga upplevelser har vi av vad vi riskerar (Giddens, 1999, s. 148). Att konsekvenserna av en risk ligger långt bort i tiden samt är belägna på andra platser än där man befinner sig är faktorer som kan reducera den oro som medvetenheten om risker annars kan skapa. Risker som ligger långt ifrån individens vardagliga sammanhang, som högkonsekvensrisker, kan också sättas inom parentes. De faror de representerar betraktas med andra ord som så långt ifrån personens egna praktiska aktiviteter att han eller hon inte kan uppfatta dem som reella möjligheter (Giddens, 1999, s. 157). Då risker handlar om möjliga händelser som skulle kunna, men inte nödvändigtvis behöver hända kan de uppfattas som överkliga. Risker är sociala konstruktioner men deras

existens tar formen av kunskap. Beck (2009, s. 30) menar att som ett resultat av detta kan deras "verklighet" dramatiseras eller minimeras, förändras eller helt enkelt förnekas. Att försöka göra riskbedömningar när det rör sig om högkonsekvensrisker skiljer sig från de bedömningar man gör vid risker där konsekvenserna regelbundet kan observeras och kontrolleras (Giddens, 1999, s. 148). De faror vilka är förbundna med den globala växthuseffekten är högkonsekvensrisker som vi kollektivt står inför, men där det praktiskt taget är omöjligt att göra exakta riskbedömningar (Giddens, 1999, s. 165).

Högkonsekvensrisker utgör en speciell del i det risksamhälle som karaktäriserar den reflexiva moderniteten; de ständiga skiftningarna i kunskapen som förmedlas från expertsystemen (Giddens, 1999, s. 150). Det finns en rutinmässig reflexivitet kring externa risker men även ett samspel mellan expertsystem och människors beteende i förhållande till risker. Specialister och forskare producerar det material som ligger till grund för skapandet av riskprofiler, vilket allmänheten sedan tar del av och är medvetna om. De livsstilar som befolkningen följer är påverkade av dessa resultat och riskprofiler. Det som anses vara acceptabelt eller rekommenderat beteende idag kan betraktas helt annorlunda imorgon till följd av ny kunskap eller förändrade omständigheter (Giddens, 1999, s. 161). Douglas & Wildavsky (1983, s. 72–73) skriver att när privata individer gör val väljer de att inte vara medvetna om alla faror. Institutionerna de lever i samt deras sociala omgivning påverkar vilka risker och faror de uppfattar och prioriterar. Rationella val inkluderar selektivt fokus och vägande mellan värderingar. Subjektiva värderingar prioriteras när individer väljer vilka risker som är värda att fokusera på.

3.3 Individualisering

I en posttraditionell ordning, såsom den reflexiva moderniteten, blir även självet ett reflexivt projekt. Under den reflexiva modernitetens villkor utforskas och konstrueras individens själv i en reflexiv process. Denna process handlar om att koppla ihop den personliga förändringen med den sociala förändringen (Giddens, 1999, s. 45). Självidentitet är någonting som finns i individens medvetande, den är inte någonting som endast är individen given. Självidentiteten skapas och bevaras genom individens reflexiva handlingar och uppfattas utifrån hans eller hennes egen personliga historia (Giddens, 1999, s. 67–68). Det reflexiva projektet menar Giddens (1999, s. 67–68) innebär en förändring i hur människor ser på identiteten, från att se identiteten som någonting passivt individen blir tilldelad till att identiteten blir ett medvetet projekt. Även Bauman (2002, s. 59) menar att denna förflyttning skett. Något unikt för den

reflexiva moderniteten är vad Bauman kallar individualisering. Individualisering innebär en process där den mänskliga identiteten fungerar som en uppgift vilken individen har ansvar över. Något som är kännetecknande för den reflexiva moderniteten är att bli vad man är genom sin identitet (Bauman, 2002, s. 176).

Individualiseringen menar Bauman (2002, s. 61–62) är ett öde, inte ett val. Att leva inom de ramar den reflexiva moderniteten innebär leder till att vi alla innehar ett individualiserat ansvar. Individualisering innebär en frihet i att experimentera och agera på olika sätt. Den för även med sig en överhängande risk att tvingas ta itu med de konsekvenser vilka följer agerandet. Moderniteten och individualiseringens villkor har en tvingande effekt på oss och vi agerar under dessa villkor oavsett om vi vill det eller inte. Vi bär alla ansvaret för våra egna handlingar eller vår oförmåga att handla i olika situationer (Bauman, 2002, s. 66).

Motsägelser och risker skapas, även i det globaliserade samhället, socialt. Det som individualiserats under den moderna tiden är skyldigheten och nödvändigheten att handskas med dem. Baksidan av den frihet det individualiserade samhället skapar är att problem som uppstår måste hanteras av individerna själva (Bauman, 2002, s. 61–62). Moralen i det individualiserade samhället ligger på varje individ. Varje individ har således ett ansvar att agera i linje med denna moral. Den individualiserade moralen leder dock till en typ av förening och samhörighet. Samhällets moral påverkar samtliga och alla har således en skyldighet gentemot sig själv och andra. Detta leder till att det inte finns någon annan som kan göra det jag inte gör. Att ursäkta sig med att andra skulle göra det istället eller att ingen annan gör något är inte ett alternativ, det är varje individs ansvar att agera moraliskt (Bauman, 2002, s. 212).

3.4 Individualisering av risker

Någonting som följer av vad Beck (2009) och Giddens (1999) beskriver som risksamhälle är en diskurs kring mer omfattande risker. Allmänheten blir mer och mer medveten om de globala risker samhället står inför, och hur man talar om dem blir allt viktigare. Hunt (2003, s. 165–166) beskriver att det idag finns en riskdiskurs i samhället samt att denna leder till moralisering hos individer. I linje med det Bauman (2002, s. 61–62) beskriver menar även Hunt att risker skapas socialt och att det som individualiserats är ansvaret att handskas med dem. Moralen är en viktig del i individualiseringsprocessen då den medför ett ansvar att agera ansvarsfullt. I och med att en diskurs kring globala risker växt fram läggs ansvaret för dem till allt större del på individerna i samhället. Resultatet av att ansvaret flyttas till individerna är att

en moralisering sker. Moral och att agera på ett sätt som anses rätt blir en allt viktigare och större del av en individs själv (Hunt, 2003, s. 172).

Riskdiskursen i samhället leder till en ökad medvetenhet kring risker, stora som små. Medvetenheten kring högkonsekvensrisker, som klimatförändringar, är för de flesta en källa till diffus oro (Giddens, 1999, s. 217). Ju fler orsaker till risker som kan identifieras, desto fler lösningar finns för att undvika att risken i fråga realiserar. När lösningar vilka kan appliceras på individens vardagsliv identifieras flyttas ansvaret automatiskt över till individerna och konsekvenserna av risken upplevs mer verkliga. Det är varje individs moraliska skyldighet att agera utefter dessa lösningar. När listan över vad som kan göras blir längre blir även medvetenheten större och de moraliska påtryckningarna ökar. Att inte följa de rekommendationer som framkommer anses vara oansvarigt och fel (Hunt, 2003, s. 181–182). Diskursen kring risker spelar således en stor roll i vardagslivet. Risk har blivit en viktig del i hur social och miljömässig oro uttrycks (Hunt, 2003, s. 186).

De sociala omständigheterna kring risker är inte längre åtskilda från det personliga livet och individen. En naturlig reaktion hos människan när denne blir medveten om faror är ångest. Ångesten orsakas av att det finns störande omständigheter, eller ett hot om dem (Giddens, 1999, s. 21–22). Genom den problematisering av risker som riskdiskursen innebär kopplas ångestkänslor till en rädsla för framtiden. En av de vanligaste formerna risk upplevs genom är ångest. Ångesten har en förmåga att konkretisera och personifiera riskerna samhället står inför. Risker blir genom ångesten inte längre något abstrakt hot utan skapas om till något som faktiskt kan komma att konfrontera mänskligheten (Hunt, 2003, s. 173–174). Riskdiskursen består av två delar, den är både individualiserande och totaliserande. Den individualiserade delen innebär att de risker vi ställs inför påverkar den egna livssituationen genom de möjligheter att stoppa dem som presenteras för oss och skapar en moral att leva efter. Den totaliserande delen innebär att risker påverkar hela populationer genom att de framställs och medvetandegörs på samma sätt för alla (Hunt, 2003, s. 176). Klimathotet är en risk som vi alla, världen över, blir medvetna om genom bland annat media. Samtliga upplever och blir medvetna om samma risker som kan följa av klimatförändringarna. Hunt (2003, s. 176) menar att det sker en konstant dialektik mellan individualiserade risker och totaliserande risker.

Spridningen av en riskdiskurs har lett till allt fler sociala situationer i vilka individer kan hållas ansvariga. Mindre risker i vardagen uppkommer snabbt och kan på ett logiskt sätt

kopplas till att uppleva ett individualiserat ansvar. Större risker, såsom klimatförändringar, uppkommer och förändras sakta. De har under en längre tid smugit sig in i människors medvetande och har genom detta blivit mer och mer individualiserade (Hunt, 2003, s. 183). Kring klimathotet menar Hunt (2003, s. 183) att det skapas en känsla av att varje individ kan göra någonting för att stoppa realisering av riskerna, huruvida handlingarna endast minskar ångest eller om de faktiskt bidrar till att förhindra risken har inte lika stor betydelse som känslan av att bidra. Att uppleva ångest kan leda till ett ökat ansvarstagande när det kommer till risker (Hunt, 2003, s. 183). Det ökade ansvaret vilket läggs på individer kan även få motsatt effekt. Det kan leda till att individer vägrar ta ansvar för att bidra till att hantera olika risker. Istället läggs ansvaret på någon annan (Hunt, 2003, s. 185).

3.5 Tillämpning av teori

De teoretiska begrepp som beskrivits ovan kommer att användas för att tolka fenomenet klimatångest och miljöfrämjande beteenden i det moderna samhället. Tidigare forskning har visat att den mentala hälsan för många beräknas bli sämre till följd av riskerna med klimatförändringar (Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Dessa risker behöver inte upplevas som direkta för att påverka individer negativt, de kan även upplevas som globala hot eller som hot mot det vardagsliv vi känner till (Berry et al., 2009; Hayes et al., 2018). När individer i samhället upplever större ansvar för klimatförändringar kan det resultera i klimatångest (Cossman, 2013). Teorierna om reflexiv modernitet och globalisering beskriver hur samhället hela tiden förändras utifrån ny kunskap samt att hot som klimatförändringarna idag är en global risk vilken ingen kan undkomma. Åtskiljandet av tid och rum innebär att vi kan föreställa oss händelser på andra platser än de vi befinner oss på. Det innebär även att vi kan föreställa oss händelser som kan eller kommer att hända. Klimatångest kan tolkas utifrån detta då det är möjligt att föreställa sig framtida konsekvenser av klimatförändringarna. Expertsystemen tillhandahåller kunskap om klimatförändringarna vilket innebär att vi måste avgöra huruvida vi kan lita på den kunskap som finns tillgänglig, något som kan vara svårt då kunskapen hela tiden skiftar.

Det teoretiska begreppet risksamhället kan användas för att tolka hur individer upplever högkonsekvensrisker såsom klimatförändringar. Att leva i ett risksamhälle innebär att vi måste fundera över konsekvenserna av våra handlingar. Högkonsekvensriskers verklighet kan dramatiseras eller minimeras och det är omöjligt att göra exakta riskbedömningar. Individualisering innebär att identiteten är något vi skapar och att vi har ansvar för våra

handlingar samt dess konsekvenser. Det innebär också det finns en individualiserad skyldighet att handskas med de risker som finns i det moderna samhället. Detta teoretiska begrepp kan användas för att tolka uppkomsten av klimatångest och även det miljöfrämjande beteendet. Att agera miljövänligt kan ses som en konsekvens av det individualiserade miljöansvaret.

4 Metod

I följande kapitel redogörs för studiens tillvägagångssätt. Först presenteras studiens ansats samt en kort beskrivning av de analysmetoder vilka använts. Efter det följer en redogörelse av hur materialet ser ut, hur det är insamlat samt en beskrivning av varför materialet är lämpligt för följande studie. Sedan följer en djupare beskrivning av de specifika enkätfrågor vilka är av intresse i studien. Den innefattar en beskrivning av hur de använts i studien samt beskrivning av bearbetningar av frågorna vilka resulterat i de slutgiltiga variablerna som sedan ligger till grund för studiens analyser. Efter detta följer en djupare beskrivning av analysförfarandet och hur analyserna lämpar sig för att besvara studiens frågeställning. Då studien utgår från två frågeställningar följer beskrivningarna samma struktur. Först redogörs för beskrivningar av variabler och analyser kopplade till den första frågeställningen: *Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?* Därefter följer beskrivningar av variabler och analyser kopplade till den andra frågeställningen: *Finns det ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt?* Kapitlet avslutas med en diskussion kring studiens validitet och reliabilitet samt etiska överväganden.

4.1 Ansats

Syftet med studien är att undersöka vad som kan påverka huruvida en individ upplever klimatångest eller inte i Sverige, samt om en relation mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden finns. Analysen har därför delats in i två delar. Den första delen besvarar första frågeställningen och den andra delen svarar på den andra frågeställningen. Då studien ämnar studera påverkan och samband lämpar sig en kvantitativ ansats för att besvara studiens båda frågeställningar. I analysens första del undersöktes olika bakgrundsvariablers påverkan på klimatångest. I denna studie sågs klimatångest som binärt, det vill säga att man antingen upplever klimatångest eller inte. I och med fenomenets binära karaktär lämpar sig en logistisk regressionsanalys (Djurfeldt & Barmark, 2009, s. 125). Med hjälp av denna analys undersöktes sannolikheten att uppleva klimatångest med hjälp av olika bakgrundsvariabler.

Dessa variabler beskriver egenskaper hos individer som kan tänkas påverka benägenhet att uppleva klimatångest. Utifrån detta kan en beskrivning av vilka som upplever klimatångest i Sverige ges.

För den andra delen av analysen var intresset att undersöka om det finns ett samband mellan klimatångest och individers benägenhet att agera miljövänligt. Då samtliga beroende variabler i denna del är kvalitativa på ordinalskalenivå, det vill säga med rangordnade alternativ, och den oberoende variabeln klimatångest på nominalskalenivå, därmed kategoriserad, lämpar sig ett Chi²-test (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen, 2018, s. 42–43; 197). Genom ett Chi²-test kan samband mellan två kvalitativa variabler undersökas (Djurfeldt et al., 2018, s. 213). Med hjälp av denna analys undersöktes huruvida ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt finns eller inte, det vill säga om variationen beror på slumpen eller om ett statistiskt signifikant samband finns mellan variablerna.

4.2 Material

För att undersöka klimatångest och miljöfrämjande beteenden användes data från omgång 8 av European Social Survey (ESS) insamlat under 2016/2017. ESS är en tvärnationell enkätundersökning vilken genomförts vartannat år sedan 2001. ESS mäter människors attityder, uppfattningar och beteenden i mer än 30 europeiska länder. Enkäten innehåller en basmodul som är identisk vid varje omgång samt några roterande moduler (ESS, u.å.a). I omgång 8 av ESS enkätundersökning från 2016/2017 fanns en nyutvecklad modul vilken handlade om klimatförändringar och energi. Modulen var utformad för att skapa ett omfattande, teoretiskt grundat dataset angående allmänna inställningar till klimatförändringar, energisäkerhet och energipreferenser (Poortinga, Fisher, Böhm, Steg, Whitmarsh, & Ogunbode, 2018). Samtliga ämnen vilka behandlades i omgång 8 var: Socialt förtroende; politiskt intresse och deltagande; socio-politisk orientering; social utfrysning; nationella, etniska och religiösa tillhörigheter; klimatförändringar, energisäkerhet och energipreferenser; välfärd; mänskliga värderingar; demografi och socioekonomi.

Då följande studie syftar till att undersöka vilka individer som upplever klimatångest i Sverige samt relationen mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden är omgång 8 av ESS ett lämpligt dataset att använda sig av. Med hjälp av ESS modul om inställningar till klimatförändringar och energi är det möjligt få insikt i hur människor förhåller sig till frågor om klimatförändringar och energisäkerhet. I modulen finns exempelvis frågor om hur orolig

respondenten är för klimatförändringar samt i vilken utsträckning respondenten känner ett personligt ansvar att försöka minska klimatförändringarna. Då enkäten även undersökte beteende kopplat till klimat och energi kan den användas för att undersöka möjliga samband mellan oro för klimatförändringar och miljöfrämjande beteenden.

Att använda ett redan insamlat material medför både fördelar och nackdelar. En nackdel är att det inte är möjligt att påverka de frågor som ställs i enkäten. Detta leder till begränsningen att anpassa sig till de befintliga frågorna. Klimatångest samt miljöfrämjande beteenden blir således svårare att ringa in. Fördelen är att ESS har genomförts vartannat år sedan 2001 samt att Sverige deltagit i samtliga omgångar. Detta betyder att det är en beprövad enkät och datainsamlingsmetod. Med tillägget av modulen för klimatförändringar och energi fångades även föreställningar kring och oro för klimatförändringar in. Modulen ansågs belysa de aspekter av klimatoro och beteende som är av intresse för följande studie och därmed beslutades att använda detta material. Omgång 8 av ESS är även den senaste omgången, insamlingen av materialet genomfördes under 2016 och 2017. Då det under de senaste åren talats mer och mer om klimatförändringar (Uggla, 2015) var det viktigt att använda ett material som låg nära i tid.

4.2.1 Datainsamling och urval

Omgång 8 av ESS-undersökningen i Sverige är insamlad genom Computer Assisted Personal Interview (CAPI). Intervjuerna har genomförts på svenska. Frågorna vilka ingår i intervjuerna baseras på ESS gemensamma enkät, vissa mindre justeringar har dock utförts för att enkäten ska passa in i en svensk kontext. Till exempel är frågor om utbildning anpassade utifrån det svenska samhället. ESS urval är representativt för alla personer över 15 år som tillhör privata hushåll i Sverige (ESS, u.å.b).

Som urvalsram har ett register över befolkningen använts. Urvalsdesignen är ett stratifierat slumpmässigt urval där stratan var åtta NUTS-2-regioner i Sverige. NUTS (The nomenclature of territorial units for statistics) är ett geografiskt system enligt vilket den Europeiska Unionen är uppdelad i hierarkiska nivåer. Stratifiering innebär att populationen delas in i olika strata utifrån centrala variabler såsom geografisk hemvist innan urvalet genomförs. Det är en urvalsteknik vilken används för att försäkra att ett tillräckligt stort antal undersökningsenheter blir representerade i urvalet (Djurfeldt et al., 2018, s. 123). Fältarbetet och datainsamlingen av ESS omgång 8 i Sverige genomfördes mellan den 26 augusti 2016 och den 10 februari 2017

av Ipsos Observer Sweden. Totalt bestod urvalet av 3750 analysenheter. Antalet giltiga intervjuer var 1551 och dessa utgör datamaterialet som ligger till grund för denna studie. Den slutgiltiga svarsfrekvensen var 43,01 procent (ESS, 2018).

Då följande analyser inte innebar omkodningar vilka lett till stort internt bortfall kunde materialet användas i sin helhet. Eftersom ESS urval är representativt för Sveriges befolkning över 15 år var statistisk inferens möjlig, de resultat analyserna genererade kunde således generaliseras till hela populationen (Djurfeldt et al., 2018, s. 101).

4.2.2 Operationalisering av klimatångest

För att besvara studiens frågeställningar behövde klimatångest operationaliseras. I modulen vilken berör klimat och energi i ESS finns en fråga där respondenten svarat på hur orolig denne upplever sig vara för klimatförändringar. Frågan lyder: *Hur orolig är du för klimatförändringarna?* och svaren är på en femgradig skala med alternativen 1 (Inte alls orolig), 2 (Inte särskilt orolig), 3 (Ganska orolig), 4 (Mycket orolig) och 5 (Extremt orolig). Då svarsalternativen *Mycket orolig* och *Extremt orolig* ligger nära varandra och båda indikerar en hög grad av oro ses båda som en indikator på klimatångest. Termen klimatångest beskriver olika svåra känslor kopplade till kunskap om och upplevelser av miljöförändringar (Pihkala, 2018). Att vara *Mycket* eller *Extremt* orolig tyder på en upplevelse av svåra känslor kopplat till fenomenet. Denna fråga var undersökningens beroende variabel i den första delen av analysen, där det undersöktes vilka individer som upplever klimatångest i Sverige. I den andra delen av analysen, där miljöfrämjande beteende undersöktes utifrån klimatångest, fungerade variabeln som oberoende variabel. Detta för att studera om det finns ett samband mellan klimatångest och miljöfrämjande beteende.

4.2.3 Oberoende variabler

För att svara på studiens första frågeställning användes ett antal olika oberoende variabler. Dessa återfinns i olika moduler från runda 8 av ESS, framförallt från modulerna som berör demografi och socioekonomi. Tidigare forskning antyder att allt mer ansvar läggs på individen när det kommer till att hantera de rådande klimatförändringarna. Upplevelsen av ett individualiserat ansvar för stora fenomen, såsom klimatförändringar, kan leda till ångest (Cossman, 2013). För att kunna undersöka om ett individualiserat miljöansvar påverkar klimatångest har frågan: *I vilken utsträckning känner du ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna?* använts som en operationalisering av individualiserat

miljöansvar. Denna fråga har en elvgradig svarsskala, från 0 (Inte alls) till 10 (I mycket hög utsträckning).

De sociodemografiska variabler som användes var: *Kön*, *Kalkylerad ålder*, *Antal års heltidsstudier* och *Bostadsområde*. Då tidigare forskning har visat att kön, ålder och utbildning påverkar huruvida en individ upplever klimatångest eller inte ansågs dessa vara relevanta att inkludera i analysen. Kön mäts i man eller kvinna. Kalkylerad ålder mäts genom att respondentens ålder beräknats med hjälp av födelseår. Antal års heltidsstudier innefattar även den obligatoriska skolgången. Bostadsområde inkluderades i analysen för att undersöka om det finns skillnader i upplevd klimatångest beroende på var individen bor. Då levnadsförhållandena kan se olika ut beroende på om individen bor i ett stadsområde eller på landsbygden kan detta tänkas påverka huruvida individer upplever klimatångest eller inte. Bostadsområde mäts genom att respondenten själv fått klassificera var de bor med hjälp av förutbestämda kategorier. Svartalternativen på denna skala är 1 (En storstad), 2 (En förort eller utkanten av en storstad), 3 (En liten eller mellanstor stad), 4 (En by) och 5 (En gård eller ett hus på landet). Dessa fem är de oberoende variabler vilka användes för att undersöka vilka individer som upplever klimatångest i Sverige.

4.2.4 Operationalisering av miljöfrämjande beteende

För att besvara den andra frågeställningen, om det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt, användes variabeln *Klimatångest* som oberoende variabel. För att fånga in olika aspekter av miljöfrämjande beteende användes fyra skilda variabler som beroende variabler. Operationaliseringen av miljöfrämjande beteende innefattar handlingar i det vardagliga livet, huruvida individen är benägen att göra mer för att minska klimatförändringarna samt om individen har en tro på sin egen och kollektivets förmåga att minska klimatförändringarna. Det fanns inga frågor i omgång 8 av ESS som direkt berörde miljöfrämjande beteenden till följd av klimatförändringarna, därför sågs följande frågor som de mest lämpliga för att undersöka respondenternas miljöfrämjande beteenden.

För att operationalisera miljöfrämjande beteende användes till en början frågan: *Det finns en del saker som kan göras för att minska energiförbrukningen, som att stänga av apparater som inte används, promenera för att ta sig korta sträckor eller att bara använda uppvärmning eller luftkonditionering när det verkligen behövs. I ditt dagliga liv, hur ofta gör du saker för*

att minska din energiförbrukning? från modulen för klimat och energi. Frågan är på en 7-gradig svarsskala med alternativen 1 (Aldrig), 2 (Nästan aldrig), 3 (Ibland), 4 (Ofta), 5 (Mycket ofta), 6 (Alltid) och 7 (Kan inte minska min energiförbrukning). Svartalternativ 7 kodades i följande analys som bortfall då endast en individ hade valt detta alternativ. Då alternativ 7 (Kan inte minska min energiförbrukning) är svårt att tolka kodades denna bort istället för att läggas in i något av de övriga alternativen. För att ytterligare undersöka om klimatångest påverkar individers benägenhet att agera miljövänligt användes även frågan: *I vilken utsträckning är du för eller emot följande politiska åtgärder i Sverige för att minska klimatförändringarna? Högre skatt på fossila bränslen, som olja, gas och kol.* Denna valdes då den indikerar en benägenhet hos individer att agera miljövänligt. Att vara beredd att betala högre skatt för sådant som är skadligt för miljön tyder på att individen är villig att försöka minska klimatförändringarna på fler sätt. Denna mäts på en femgradig skala, 1 (Starkt för), 2 (Till viss del för), 3 (Varken för eller emot), 4 (Till viss del emot) samt 5 (Starkt emot).

Ytterligare en aspekt av miljöfrämjande beteende är huruvida individen tror på att sina egna begränsningar samt kollektivets begränsningar faktiskt kan bidra till en förändring. Tidigare forskning har visat att beteendemässiga avsikter för miljöfrämjande beteenden kan förklaras av en tro på att ens beteenden kan leda till en meningsfull skillnad (Heath & Gifford, 2006). Därför valdes ytterligare två frågor från modulen om klimatförändringar och energi ut. Dessa var: *Hur sannolikt tror du det är att en begränsning av din egen energiförbrukning skulle hjälpa till att minska klimatförändringarna?* samt: *Föreställ dig nu att ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning. Hur sannolikt tror du det är att detta skulle minska klimatförändringarna?* Båda mäts på en elvgradig skala med alternativ som sträcker sig från 0 (Inte alls sannolikt) till 10 (Extremt sannolikt).

4.3 Analysförfarande

ESS rekommenderar vid nedladdning av datamaterialet att användaren alltid ska vikta materialet då urvalet av respondenter sker genom en stratifierad uppdelning av Sverige i åtta regioner. Ett stratifierat urval innebär ett problem när generaliseringar till populationen ska göras då helhetsbilden inom urvalet kan bli missvisande. För att korrigera för detta kan viktning användas. Att vikta materialet innebär att i efterhand se till att skattningar baserade på stickprovet ger en representativ bild av populationen (Djurfeldt et al., 2018, s.124). ESS tillhandahåller tre variabler för viktning. Den vilken användes i denna studie var *post-stratification*. Den är utformad för att minska urvalsfel relaterade till att försöka mäta enbart

en del av befolkningen samt snedvridning på grund av svarsbortfall, vilket kan leda till en systematisk under- eller överrepresentation av personer med vissa egenskaper. I viktningvariabeln *post-stratification* har ESS lagt in vikter för kön, ålder, utbildning och region (ESS, 2014). Att vikta materialet kan leda till konsekvenser för precisionen i olika statistiska analyser då det är en modifiering av urvalet (Djurfeldt et al., 2018, s.126). I och med detta testades analyserna även på ett oviktat material. Resultaten varierade något mellan det viktade och det oviktade materialet, men då ESS rekommenderar att vikta materialet med hjälp av de variabler de tagit fram bearbetades och analyserades materialet viktat med *post-stratification* i samtliga steg av analysen.

För att besvara den första frågeställningen, om vilka individer som upplever klimatångest i Sverige, har en logistisk regressionsanalys genomförts. För att undersöka orsakssamband samt styrka på samband krävs analyser mellan kvantitativa variabler (Djurfeldt et al., 2018, s. 209). Med en logistisk regressionsanalys är det dock möjligt att använda en binär kvalitativ variabel som beroende variabel. Då den beroende variabeln *Klimatångest* i grunden är en kvalitativ variabel på ordinalskalenivå, det vill säga med rangordnade svarsalternativ, har variabeln dikotomiserats för att kunna genomföra en logistisk regressionsanalys (Djurfeldt & Barmark, 2009, s.125). Dikotomiseringen i denna studie innebar att svarsalternativ 1 (Inte alls orolig), 2 (Inte särskilt orolig) och 3 (Ganska orolig) kodats om till 0, vilket betyder att individen inte upplever klimatångest. Alternativ 4 (Mycket orolig) och 5 (Extremt orolig) kodades om till 1 vilket betyder att individen upplever klimatångest. Som tidigare nämnt är både svarsalternativ 4 och 5 indikatorer på en stor oro för klimatförändringar. När värdena på den beroende variabeln kodats om till 0 och 1 svarar den logistiska regressionen på hur de oberoende variablerna påverkar sannolikheten för utfall 1, i detta fall att individen upplever klimatångest (Djurfeldt & Barmark, 2009, s. 127).

Den oberoende variabeln *Individualiserat miljöansvar* är på ordinalskalenivå, men då den har en elvgradig svarsskala har den i denna analys behandlats som en kvantitativ variabel och därmed ingått i regressionsanalysen. Det är möjligt att behandla ordinalskalor som kvantitativa variabler om de innehåller tillräckligt många alternativ. Det är däremot inte ett helt korrekt sätt att utföra regressioner på och det finns delade meningar om huruvida det är möjligt. Knapp (1990) har försökt reda ut kontroversen i frågan om ordinalskalor kan hanteras som intervallskalor. Han menar att det kan vara befogat i vissa fall. Hjerm, Lindgren & Nilsson (2014, s. 93) beskriver en tumregel för att underlätta en bedömning vad gäller

användandet av variabler på ordinalskalenivå som kvotskala. Om en variabel på ordinalskalenivå är normalfördelad och innehåller minst fem värden kan denna ses som att den har kvotskalekaraktär och därmed räknas som kvantitativ. För denna analys gjordes således bedömningen att en elvgradig ordinalskala kan användas som en kvantitativ variabel.

Då alla sociodemografiska variabler, förutom *Bostadsområde*, antingen är binära eller kvantitativa har de kunnat ingå som oberoende variabler i den logistiska regressionen. Variabeln för *Bostadsområde* är från början på ordinalskalnivå och har därför kodats om till dummyvariabler för att kunna användas som oberoende variabel i den logistiska regressionen (Djurfeldt & Barmark, 2009, s. 134). Som referenskategori har svarsalternativet *En gård eller ett hus på landet* använts. Referenskategori utelämnas alltid i en regressionsanalys och är den som de övriga kategorierna jämförs med (Djurfeldt et al., 2018, s. 321). Svarsalternativen för *Bostadsområde* har även vänts så att de går från *En gård eller ett hus på landet* till *En storstad*. Detta för att bidra till analyser som är lättöverskådliga då samtliga variabler är riktade att de går från lite till mycket eller litet till stort.

För att utesluta en allt för stor samvariation mellan de oberoende variabler vilka användes i den logistiska regressionen testades variablerna för multikollinearitet. Om de oberoende variablerna skulle samvariera allt för mycket blir regressionens resultat missvisande. I SPSS finns verktyg för att diagnostisera modellen (Djurfeldt et al., 2018, s. 366). Detta gjordes genom att lägga in samtliga variabler i en multipel linjär regression och där välja till en tabell där diagnosen summeras. Detta test visade att VIF-faktorn (Variance inflation factor) för samtliga variabler i modellen låg nära 1. Det kritiska värdet, värdet då multikollinearitet stör modellen för mycket och som inte får överskridas är 2.5 (Djurfeldt et al., 2018, s. 366). Därmed fanns inte problem med samvariation som stör den logistiska regressionen.

För att undersöka den andra frågeställningen, om det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt, har korstabellsanalyser och tillhörande Chi²-tester utförts. Chi²-tester är inte i grunden sambandsmått, dessa test mäter endast huruvida två variabler är beroende eller oberoende av varandra. Det går inte att ta reda på hur mycket de beror på varandra och det är således inte möjligt att uttala sig om styrkan i ett eventuellt samband (Djurfeldt et al., 2018, s. 218). Ytterligare en begränsning med Chi²-test är att Chi²-värdet ökar ju fler observationer det finns i urvalet. Ett högt Chi²-värde behöver således inte innebära ett starkt samband (Djurfeldt et al., 2018, s. 218). Urvalet i denna studie

var stort och därmed måste detta ha i åtanke vid tolkning av resultaten. Då samtliga variabler i denna del av analysen var av kvalitativ karaktär valdes Chi²-tester som lämplig analys. Genom de korstabeller resultatet redovisas i kan en tolkning av sambandet ändå göras. Chi²-testning bygger på en jämförelse mellan de observerade frekvenserna från ESS datamaterial och de förväntade frekvenserna, vilka indikerar hur fördelningen skulle sett ut om variablerna saknade samband. Utöver detta måste skillnaderna överskrida ett kritiskt värde, ju mer de observerade värdena skiljer sig från de förväntade värdena desto säkrare är det att slumpen inte skapat resultatet vilket visas i korstabellen (Djurfeldt et al., 2018, s. 214). Chi²-tester bör inte användas om fler än 20 procent av tabellens celler har en lägre förväntad frekvens än fem (Djurfeldt et al., 2018, s. 216). Detta kontrollerades innan beslutet att använda denna metod fattades. För samtliga analyser överskred Chi²-värdet det kritiska värdet för respektive frihetsgrad. Färre celler än 20 procent hade förväntade värden under fem i alla korstabeller. Därmed kunde Chi²-tester användas.

Då operationaliseringen av miljöfrämjande beteende innefattar fyra delar har fyra separata korstabellsanalyser och Chi²-tester genomförts, en för varje beroende variabel. Den dikotomiserade variabeln för klimatångest var oberoende variabel i samtliga analyser. De beroende variablerna, de vilka indikerar miljöfrämjande beteende, är samtliga på ordinalskalenivå. Som tidigare nämnt innehåller de två första, hur ofta individen begränsar sin egen energiförbrukning samt om individen är för högre skatter på fossila bränslen, sex respektive fem svarsalternativ. Dessa lades in i korstabellsanalyserna utan omarbetning. De övriga två, de frågor vilka berör hur sannolikt individen tror att en begränsning av sin egen energiförbrukning samt om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning kan minska klimatförändringarna, mättes på elvagrådiga skalor. Att använda samtliga alternativ i dessa korstabellsanalyser blev för omfattande och svårläst. Trots att även dessa korstabellsanalyser i sin originalform klarade 20-procentsgränsen för celler med förväntat antal mindre än fem slogs svarsalternativen ihop. Detta för att kunna redovisa resultaten på ett meningsfullt sätt och göra tabellen mer lättöverskådlig. De båda frågorna mättes med samma skala och de kodades om på samma sätt. 0 (Inte alls sannolikt) lämnades med samma värde medan de övriga 10 alternativen slogs ihop två och två. Detta då avståndet mellan 0 (Inte alls sannolikt) och alternativ 1 anses större än från 9 till 10 (Extremt sannolikt). Att välja 1 istället för *Inte alls sannolikt* har tolkats innebära att en tilltro finns, om än väldigt liten. Alternativ 1 och 2 kodades som 1, alternativ 3 och 4 kodades som 2, alternativ 5 och 6 kodades som 3, alternativ 7 och 8 kodades som 4 och till sist kodades alternativ 9 och 10 (Extremt sannolikt)

som 5. De fyra analyserna tolkades var för sig i resultatet för att ge en bild av huruvida klimatångest har en inverkan på de olika delarna av operationaliseringen. I diskussionen ses dessa fyra frågor som olika delar av samma fenomen.

4.4 Validitet och reliabilitet

Validitet handlar om begreppslig och teoretisk relevans, det vill säga hur väl de frågor vilka använts i studien svarar på det studien ämnar undersöka (Djurfeldt et al., 2018, s. 104). Då denna studie använder ett färdigt datamaterial är frågorna förbestämda. Syftet med ESS enkät är inte detsamma som syftet med följande studie, därmed innebär användningen av enkätens frågor en tolkning. Modulen om klimat och energi från ESS innehåller frågor rörande oro och beteenden i förhållande till klimatförändringar vilka på ett bra sätt kan kopplas till studiens syfte och frågeställningar. I studiens båda delar används frågan: *Hur orolig är du för klimatförändringarna?* som operationalisering av klimatångest. Svaren är, som tidigare nämnt, på en femgradig skala med alternativen 1 (Inte alls orolig), 2 (Inte särskilt orolig), 3 (Ganska orolig), 4 (Mycket orolig) och 5 (Extremt orolig). Svarsalternativen kan tänkas vara godtyckliga och lämnar visst rum för tolkning till respondenten. Användningen av *Ganska* kan vara problematisk då det är ett ord vilket kan betyda olika för olika individer. Då alternativen är upplistade på ett svarskort och respondenten ser samtliga alternativ innan denne tar ställning finns en tydlig inbördes ordning alternativen emellan och ordet *ganska* indikerar då ett mittenalternativ. Frågan låter individen beskriva hur orolig denne upplever sig vara för klimatförändringar. Att tolka alternativen *Mycket orolig* och *Extremt orolig* som indikator på klimatångest är en egen tolkning. Frågan mäter således inte ångest kopplad till klimatförändringar explicit. Med hjälp av tidigare forskning beträffande klimatångest och definitioner av fenomenet anses frågan fånga viktiga aspekter av klimatångest, vilket ligger till grund för användandet av frågan som variabel i samtliga analyser.

För operationaliseringen av miljöfrämjande beteende användes fyra frågor, då det i materialet inte fanns någon specifik fråga om detta. Även där låg tidigare forskning till grund för beslutet. Då stöd finns för dessa operationaliseringar bör den begreppsliga validiteten vara tillräckligt hög (Ejlertsson, 2005, s. 102). Validitet innebär även att en frånvaro av systematiska fel säkerställs (Djurfeldt et al., 2018, s. 104). För de analyser som genomförts har en del omkodningar av variabler varit nödvändiga. Omkodningarna var inte omfattande och bör således inte påverkat betydelsen av frågorna på något sätt som kan indikera systematiska fel i analyserna.

Reliabiliteten syftar till mätinstrumentens tillförlitlighet, studiens replikerbarhet och frånvaron av slumpmässiga fel (Djurfeldt et al., 2018, s. 104). Ett sätt att kontrollera reliabiliteten är att använda test-retestmetoden. Metoden går ut på att testa samma människor för frågorna vid två olika tillfällen (Ejlertsson, 2005, s. 103). Med denna metod kan överensstämmelsen mellan mätningarna studeras. Då omgång 8 av ESS var första gången modulen om klimat och energi inkluderats skulle detta kunna påverka reliabiliteten. Det genomfördes dock en pilotstudie mellan den 19 maj 2016 och den 20 juni 2016 där 50 respondenter intervjuades. Detta för att kontrollera frågornas översättning till svenska och manuset för CAPI (ESS, 2018). Då ESS är en tvärnationell enkätundersökning som har genomförts vartannat år sedan 2001 i mer än 30 europeiska länder bör reliabiliteten vara hög.

Något som kan påverka reliabiliteten är intervjuareffekter, exempelvis att omständigheter under intervjusituationen påverkar svaren (Djurfeldt et al., 2018, s. 104). Då ESS intervjuer är genomförda på samma sätt med färdiga frågor och svarskort bör reliabiliteten vara hög. Reliabiliteten tenderar att vara högre i kvantitativa undersökningar där forskaren förlitar sig på standardiserade frågeformulär (Djurfeldt et al., 2018, s. 105). Av de 83 personer som genomförde intervjuerna hade 63 tidigare erfarenhet av att arbeta med ESS. Alla intervjuare fick även personlig ESS-specifik information i mellan 4 och 8 timmar vilket kan anses stärka reliabiliteten.

Då datamaterialet som använts i denna studie finns tillgängligt att ladda ner och de omarbetningar som genomförts redogörs för bör det vara möjligt att replikera studien och få samma resultat.

4.5 Etiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådet finns fyra huvudkrav för god forskningsetik inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Dessa är konfidentialitetskravet, informationskravet, nyttjandekravet och samtyckeskravet. Dessa finns för att säkerställa att forskning bedrivs på ett etiskt korrekt sätt och bör användas som vägvisare i planering av studier (Vetenskapsrådet, 2002).

Data från ESS finns tillgängliga på deras hemsida utan vidare restriktioner. I informationen från ESS framkommer att analysenheterna är på individnivå och att de är anonymiserade.

Varje nationellt team bär ansvar över att samtliga data de lämnar in är anonymiserad. Respondenterna informerades i ett informationsbrev om att deltagande är frivilligt samt att deras svar skulle behandlas konfidentiellt. I linje med konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet, 2002) har alla respondenter, av anonymitetsskäl, födda innan 1926 kodats som födelseår 1926 i datamaterialet som kan laddas ner (ESS, 2018). Därmed kan konfidentialitetskravet anses vara uppfyllt då det genom denna studie inte är möjligt att härleda någon information tillbaka till en specifik individ (Ejlertsson, 2005, s. 30). Utifrån detta framkommer även att informationskravets del om frivillighet har uppfyllts, de individer vilka utgör urvalet har samtliga informerats om att deltagande är frivilligt. Då ESS är en etablerad enkätundersökning vilken är akademiskt driven förutsätts att respondenterna även informerats om hur den data som genereras kommer att användas samt att den är tillgänglig för forskare på olika nivåer. Informationskravet bör därmed vara uppfyllt.

Nyttjandekravet innebär att alla uppgifter om enskilda individer, insamlade för forskningsändamål, inte får användas eller utlånas för kommersiell användning eller icke-vetenskapliga syften (Vetenskapsrådet, 2002). Datamaterialet som används i denna studie laddades ned från ESS hemsida, efter att en inloggningsprofil skapats. Huruvida det går att säkerställa att materialet inte används för kommersiella syften är således inte helt garanterat. I denna studie har materialet använts i vetenskapligt syfte och därmed anses nyttjandekravet uppfyllt för denna studie. Deltagare i undersökningar har själv rätten att bestämma över sin egen medverkan (Vetenskapsrådet, 2002). I informationsbrevet respondenterna mottagit framgår att deltagande är frivilligt. Tid för intervjun avtalas tillsammans med respondenten, detta medför möjlighet att anpassa intervjusituationen samt att aktivt avböja medverkan. Således kan även samtyckeskravet anses vara uppfyllt.

4.6 Avgränsningar

Att avgränsa studien är nödvändigt för att tydliggöra vad studien ämnar undersöka och hur. För att avgränsa studien användes endast datamaterial som är insamlat i Sverige. Detta både för att begränsa materialets storlek samt för att studien syftar till att undersöka hur fenomenet ser ut för befolkningen i Sverige. Jämförelser mellan olika år gjordes inte heller då omgång 8 av ESS är den första omgången som inkluderat modulen om klimat och energi. Ett resultat av valet att använda detta material är att studien inte undersöker hur direkta konsekvenser av klimatförändringarna påverkar individer. Sverige är ett land som hittills, i viss bemärkelse, är skonat från klimatförändringarnas konsekvenser. Man kan inte med säkerhet hävda att

exempelvis omfattande skogsbränder eller varmare somrar är ett resultat av klimatförändringarna. I modulen finns inte heller frågor som berör direkta konsekvenser såsom de beskrivs i tidigare forskning. Således fokuserar denna studie endas på de indirekta konsekvenserna vilka är ett resultat av exempelvis den frekventa medieexponeringen och den ökande informationsspridningen om klimatförändringarna.

Avgränsningar har även gjorts vad gäller de bakgrundsvariabler vilka använts för att undersöka skillnader i vilka individer som tenderar uppleva klimatångest. Tidigare forskning har visat att politiska åsikter samt religiös tillhörighet kan påverka om en individ upplever klimatångest. Trots detta inkluderades de inte som bakgrundsvariabler då de implicerar en individs värderingar vilket inte är av intresse för denna studie. Andra sociodemografiska bakgrundsvariabler såsom inkomst och etnicitet uteslöts också. Detta för att hålla ner antalet variabler i modellen. Om för många variabler används i en och samma modell tappar denna precision och kan således bli allt för omfattande och svår att tolka. Då tidigare forskning framförallt har visat att kön, ålder och utbildning påverkar huruvida en individ upplever klimatångest ansågs dessa mer relevanta att inkludera som bakgrundsvariabler. En ytterligare avgränsning med studien är att den inte undersöker medieexponering som en bidragande faktor till huruvida individer upplever klimatångest eller inte. Denna avgränsning gjordes då studiens fokus ligger på egenskaper hos individer och inte yttre påverkan såsom media.

5 Resultat

I följande kapitel presenteras studiens resultat. Enligt tidigare studier kan individualiserat miljöansvar vara en faktor i huruvida oro och ångest upplevs kring klimatförändringar. Forskning har också visat att det i störst utsträckning är kvinnor och unga som upplever klimatångest internationellt. Hur fenomenet ser ut i den svenska befolkningen är mindre utforskat vilket leder fram till studiens första frågeställning: *Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?* Tidigare studier tyder även på en motsägelse i huruvida klimatångest kan leda till miljöfrämjande beteende eller inte. Detta leder fram till studiens andra frågeställning: *Finns det ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt?* Kapitlets upplägg följer således studiens forskningsfrågor. Först redovisas beskrivande statistik för de variabler vilka inkluderats i den logistiska regressionsanalysen. Sedan presenteras den logistiska regressionen för vilka individer som upplever klimatångest i Sverige. Efter det följer en redovisning av de korstabellanalyser och tillhörande Chi²-tester som genomförts mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt. De fyra variablerna för miljöfrämjande beteende redovisas inte i tabell 1 under beskrivande statistik (5.1) då frekvenserna för dessa framkommer i korstabellerna under 5.3.

5.1 Beskrivande statistik

För att svara på den första frågeställningen, om vilka individer som upplever klimatångest i Sverige, används dikotomiseringen av frågan: *Hur orolig är du för klimatförändringarna?* som beroende variabel. Det innebär att de som svarat *Mycket orolig* och *Extremt orolig* på frågan analyseras som att de upplever klimatångest. De som svarat på de övriga svarsalternativen analyseras således som att de inte upplever klimatångest. I tabell 1 redovisas fördelningen av respondenterna för variabeln klimatångest. Tabellen redovisar även fördelningen för de oberoende variabler som ingår i den logistiska regressionsanalysen och som kan tänkas påverka om individen upplever klimatångest eller inte. Dessa variabler är: *I vilken utsträckning individen känner ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna, Kön, Ålder, Antal år heltidsstudier samt Bostadsområde.*

Tabell 1. Frekvensfördelning för klimatångest, personligt ansvar, kön, ålder, utbildning samt bostadsområde för respondenter i Sverige

Variabel	% / medelvärde	N (=1551)
Klimatångest (%/N)		
Nej	78,6	1219
Ja	20,8	322
<i>Bortfall</i>	<i>0,6</i>	<i>10</i>
Personligt ansvar (medelvärde/N)	6,5	1522
<i>Bortfall</i>	--	<i>29</i>
Kön (%/N)		
Man	49,8	773
Kvinna	50,1	777
<i>Bortfall</i>	<i>0,1</i>	<i>1</i>
Ålder (medelvärde/N)	47,8	1547
<i>Bortfall</i>	--	<i>4</i>
Antal år heltidsstudier (medelvärde/N)	12,8	1546
<i>Bortfall</i>	--	<i>5</i>
Bostadsområde (%/N)		
Gård eller hus på landet	11,0	171
By	16,0	249
Liten eller mellanstor stad	38,4	595
Förort	21,8	338
Storstad	12,5	193
<i>Bortfall</i>	<i>0,3</i>	<i>5</i>

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige

Av respondenterna upplever runt en femtedel (20,8 procent) klimatångest. På frågan om i vilken utsträckning individen känner ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna är medelvärdet 6,5 på den 11-gradiga svarsskalan. Av respondenterna är 49,8 procent män och 50,1 procent kvinnor, vilket innebär att det är en jämn könsfördelning i urvalet. På frågan om antal år av avklarade heltidsstudier är medelvärdet för respondenterna 12,8 år, vilket innebär något längre än en avklarad gymnasieutbildning. Av respondenterna bor de flesta (38,4 procent) i en liten eller mellanstor stad. 21,8 procent bor i en förort, 16 procent bor i en by, 12,5 procent bor i en storstad och 11 procent bor på en gård eller ett hus på landet.

5.2 Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?

För att svara på frågan om vilka individer som upplever klimatångest i Sverige har en logistisk regressionsanalys genomförts med den binära beroende variabeln klimatångest, där respondenterna antingen upplever klimatångest eller inte. Den logistiska regressionen svarar på hur de oberoende variablerna *I vilken utsträckning individen känner ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna, Kön, Ålder, Antal år heltidsstudier och Bostadsområde* påverkar sannolikheten för att individen upplever klimatångest. För variablerna *Kön* och *Bostadsområde* är *Man* respektive *Gård eller hus på landet* referenskategori. Referenskategori utelämnas och är den vilken de övriga kategorierna jämförs med. Bortfallet för analysen är på 2,6 procent. Tabell 2 redovisar resultatet för den logistiska regressionen.

Tabell 2. Logistisk regressionsanalys av vilka som upplever klimatångest i Sverige utifrån personligt ansvar, kön, ålder, antal års heltidsstudier samt bostadsområde.

Koefficient	β	Standardfel (S.E.)	Wald's Chi ²	Frihetsgrader (df)	Sig.	Odds ratio (Exp β)
Personligt ansvar	0,362	0,040	82,722	1	0,000	1,436
Kön (ref.kat. Man)						
Kvinna	0,402	0,136	8,684	1	0,003	1,495
Ålder	-0,016	0,004	18,287	1	0,000	0,984
Antal år heltidsstudier	0,022	0,019	1,290	1	0,256	1,022
Bostadsområde (ref.kat. Gård/hus på landet)						
By	0,150	0,290	0,269	1	0,604	1,162
Liten/mellanstor stad	0,511	0,251	4,151	1	0,042	1,667
Förort	0,322	0,270	1,424	1	0,233	1,380
Storstad	0,662	0,288	5,267	1	0,022	1,939

Kommentar: Den femgradiga svarsskalan till frågan *Hur orolig är du för klimatförändringarna?* har dikotomiserats (*Inte alls orolig, Inte särskilt orolig* samt *Ganska orolig=0; Mycket orolig* samt *Extremt orolig=1*). Ref.kat=referenskategori. Nagelkerke R square: 0,169. N=1510

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige.

Den logistiska regressionsanalysen visar att variabeln för *I vilken utsträckning individen känner ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna* är statistiskt signifikant på 1%-nivån. B-värdet är positivt och antyder att oddset för att uppleva klimatångest ökar ju mer personligt ansvar individen upplever. Exponenten (oddskvoten) anger att oddset ökar med 43,6 procent för varje ökat steg på den 11-gradiga svarsskalan för personligt ansvar. Variabeln för *Kön* är även den signifikant på 1%-nivån och B-värdet är positivt vilket antyder att oddset för att uppleva klimatångest ökar om individen är kvinna. Oddset för att uppleva klimatångest ökar med 49,5 procent om individen är kvinna. Variabeln för *Ålder* är signifikant och B-värdet är negativt. Detta innebär att oddset för att uppleva klimatångest minskar ju äldre individen är. Oddskvoten anger att oddset minskar med 1,6 procent för varje år. Variabeln för *Antal år heltidsstudier* har ett positivt B-värde men då den inte har ett statistiskt signifikant samband med oddset för att uppleva klimatångest kommer detta värde inte tolkas. Variablerna för *Bostadsområde* är dummies och oddskvoterna anger därför hur mycket högre eller lägre oddset för att uppleva klimatångest är för en individ med värdet 1 på motsvarande dummy-variabel jämfört med en individ med värdet 0 (Djurfeldt & Barkmark, 2009, s. 138). Av dessa är dummy-variablerna för *Liten eller mellanstor stad* och *Storstad* statistiskt signifikanta på 5%-nivån. B-värdet för *Liten eller mellanstor stad* är positivt och oddskvoten anger att oddset för att uppleva klimatångest är 66,7 procent högre för de som bor i en liten eller mellanstor stad än för referenskategori, det vill säga för de som bor på en gård eller ett hus på landet. B-värdet för *Storstad* är även det positivt och oddset för att uppleva klimatångest är 93,9 procent högre för de som bor i en storstad än för de som bor på en gård eller ett hus på landet.

Nagelkerkes R^2 visar att hela modellen kan förklara 16,9 procent av variansen i den beroende variabeln klimatångest. Det innebär att 88,1 procent av informationen ligger i residualen och kan förklaras av andra faktorer än de vilka redovisas ovan (Djurfeldt & Barkmark, 2009, s. 132).

Sammanfattningsvis ökar således oddset för att uppleva klimatångest om individen upplever ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna, om individen är kvinna, ju yngre individen är samt om individen bor i en liten/mellanstor stad eller i en storstad jämfört med om individen bor på en gård eller ett hus på landet. Individens utbildningsnivå har enligt denna analys inte någon påverkan på oddset för att uppleva klimatångest. Detsamma gäller för

om individen bor i en by eller i en förort, jämfört med en gård eller ett hus på landet, då dessa inte var statistiskt signifikanta.

5.3 Samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt

För att svara på frågan om det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt har fyra korstabellsanalyser och Chi^2 -tester genomförts med den dikotomiserade variabeln för *Klimatångest* som oberoende variabel. Korstabellerna behandlar olika delar av det miljöfrämjande beteendet där den första undersöker sambandet mellan klimatångest och dagligt miljöfrämjande beteende i form av minskning av individens egen energiförbrukning (tabell 3). Den andra korstabellen undersöker sambandet mellan klimatångest och miljöfrämjande beteendeintentioner i form av huruvida individen är för eller emot högre skatt på fossila bränslen i Sverige för att minska klimatförändringarna (tabell 4). Den tredje korstabellen undersöker sambandet mellan klimatångest och individens tro på att det individuella miljöfrämjande beteendet kan minska klimatförändringarna, genom en begränsning av individens energiförbrukning (tabell 5). Den sista korstabellen undersöker sambandet mellan klimatångest och individens tro på att ett kollektivt miljöfrämjande beteende kan minska klimatförändringarna, genom att ett stort antal människor skulle begränsa sin energiförbrukning (tabell 6).

5.3.1 Individens dagliga miljöfrämjande beteende

Individens dagliga miljöfrämjande beteende undersöks med hjälp av en korstabellsanalys mellan variabeln *Klimatångest* och frågan: *Det finns en del saker som kan göras för att minska energiförbrukningen, som att stänga av apparater som inte används, promenera för att ta sig korta sträckor eller att bara använda uppvärmning eller luftkonditionering när det verkligen behövs. I ditt dagliga liv, hur ofta gör du saker för att minska din energiförbrukning?* Tabell 3 visar resultatet för hur de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest har svarat på frågan om daglig begränsning av energiförbrukning. Tabellen redovisar även Chi^2 -värdet för korstabellen.

Tabell 3. Korstabell av klimatångest och hur ofta individen i sitt dagliga liv gör saker för att minska sin energiförbrukning. Antal (procent i parentes)

Minska energiförbrukning	Klimatångest		χ^2
	Nej	Ja	
Aldrig	19 (1,6)	4 (1,3)	46,505***
Nästan aldrig	74 (6,1)	6 (1,9)	
Ibland	342 (28,2)	62 (19,5)	
Ofta	390 (32,1)	84 (26,4)	
Mycket ofta	311 (25,6)	120 (37,7)	
Alltid	78 (6,4)	42 (13,2)	
Totalt	1214 (100)	318 (100)	

Kommentar: *** $p < 0,001$. $N=1532$

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige.

Lite mer än hälften (50,9 procent) av de som upplever klimatångest har svarat *Mycket ofta* eller *Alltid* på hur ofta de dagligen gör saker för att minska sin energiförbrukning jämfört med ungefär en tredjedel (32 procent) av de som inte upplever klimatångest. Av de som upplever klimatångest svarar 13,2 procent att de *Alltid* gör saker dagligen för att minska sin energiförbrukning jämfört med 6,4 procent av de som inte upplever klimatångest. De som upplever klimatångest tenderar således att oftare göra saker i sina dagliga liv för att minska sin energiförbrukning än de som inte upplever klimatångest. Samtidigt visar resultatet att det, både bland de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest, är fler individer som ofta gör saker i sina dagliga liv för att minska sin energiförbrukning än de som bara gör det ibland eller aldrig.

Chi²-testet är signifikant på en 0,001% nivå och bekräftar således att det finns skillnader i dagligt miljöfrämjande beteende mellan de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest.

5.3.2 Individens miljöfrämjande beteendeintentioner

Individens miljöfrämjande beteendeintentioner, det vill säga individens vilja att stödja eller ägna sig åt miljöfrämjande beteende, undersöks med hjälp av en korstabellanalys mellan *Klimatångest* och frågan: *I vilken utsträckning är du för eller emot följande politiska åtgärder i Sverige för att minska klimatförändringarna? Högre skatt på fossila bränslen, som olja, gas och kol.* I tabell 4 visas fördelningen mellan de som inte upplever klimatångest och de som upplever klimatångest för hur de svarat på frågan om de är för eller emot högre skatt på fossila bränslen. Tabellen redovisar även χ^2 -värdet för korstabellen.

Tabell 4. Korstabell av klimatångest och huruvida individen är för högre skatter på fossila bränslen. Antal (procent i parentes)

Högre skatter på fossilt bränsle	Klimatångest		χ^2
	Nej	Ja	
Starkt emot	133 (11,1)	17 (5,4)	96,463***
Till viss del emot	155 (12,9)	29 (9,1)	
Varken för eller emot	227 (18,9)	34 (10,7)	
Till viss del för	514 (42,8)	116 (36,6)	
Starkt för	173 (14,4)	121 (38,2)	
Totalt	1202 (100)	317 (100)	

Kommentar: *** $p < 0,001$. $N=1519$

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige.

74,8 procent av de som upplever klimatångest är *Till viss del för* eller *Starkt för* högre skatter på fossila bränslen för att minska klimatförändringarna. Detta jämfört med 57,2 procent av de som inte upplever klimatångest. Den största skillnaden mellan de två grupperna är att 38,2 procent av de som upplever klimatångest är *Starkt för* högre skatter på fossila bränslen jämfört med 14,4 procent av de som inte upplever klimatångest. Endast 14,5 procent av de som upplever klimatångest är *Till viss del emot* eller *Starkt emot* högre skatter på fossila bränslen jämfört med 24 procent av de som inte upplever klimatångest. De som upplever klimatångest är således i större utsträckning för högre skatter på fossila bränslen för att

minska klimatförändringarna än de som inte upplever klimatångest. Viktigt att påpeka är dock att både de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest i större utsträckning är för högre skatter på fossila bränslen än emot.

Chi²-testet är signifikant på en 0,001% nivå och bekräftar att det finns skillnader i vilken utsträckning individen är för eller emot högre skatt på fossila bränslen i Sverige mellan de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest.

5.3.3 Tron på att miljöfrämjande beteenden kan minska klimatförändringar

För att undersöka huruvida individer tror på att miljöfrämjande beteenden, både på en individuell och en kollektiv nivå, kan minska klimatförändringarna beroende på om de upplever klimatångest eller inte har två korstabellsanalyser genomförts. Tabell 5 är en korstabell mellan *Klimatångest* och frågan: *Hur sannolikt tror du det är att en begränsning av din egen energiförbrukning skulle hjälpa till att minska klimatförändringarna?* och undersöker sambandet mellan klimatångest och individens tro på att det individuella miljöfrämjande beteendet kan minska klimatförändringarna. Tabellen redovisar även Chi²-värdet för korstabellsanalysen.

Tabell 5. Korstabell av klimatångest och hur sannolikt individen tror att en begränsning av den egna energiförbrukningen skulle hjälpa till att minska klimatförändringarna. Antal (procent i parentes)

Begränsning av egen energiförbrukning	Klimatångest		χ^2
	Nej	Ja	
0 (Inte alls sannolikt)	105 (8,8)	29 (9,1)	44,718***
1	237 (19,8)	50 (15,7)	
2	245 (20,5)	46 (14,4)	
3	339 (28,4)	77 (24,1)	
4	225 (18,8)	79 (24,8)	
5 (Extremt sannolikt)	44 (3,7)	38 (11,9)	
Totalt	1195 (100)	319 (100)	

Kommentar: *** $p < 0,001$. $N=1514$

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige.

På frågan om hur sannolikt det är att en begränsning av individens egen energiförbrukning skulle kunna minska klimatförändringarna är det fler av de som upplever klimatångest som tror att det är *Extremt sannolikt* än de som inte upplever klimatångest, 11,9 procent jämfört med 3,7 procent. På svarsalternativ 3 och 4 är fördelningen jämnare mellan de som upplever klimatångest och de som inte gör det, där något fler av de som upplever klimatångest svarat alternativ 4 (24,8 procent jämfört med 18,8 procent). Intressant nog är det något fler av de som upplever klimatångest som tror att det *Inte alls är sannolikt* än de som inte upplever klimatångest, 9,1 procent jämfört med 8,8 procent. Sammanfattningsvis är det ändå fler av de som upplever klimatångest som tror att det är sannolikt att en begränsning av individens egen energiförbrukning skulle hjälpa till att minska klimatförändringarna än av de som inte upplever klimatångest.

Chi²-testet för korstabellen är signifikant på en 0,001% nivå och bekräftar således att det finns skillnader i hur sannolikt individen tror att en begränsning av den egna energiförbrukningen

skulle kunna minska klimatförändringarna mellan de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest.

Tabell 6 är en korstabell mellan *Klimatångest* och frågan: *Föreställ dig nu att ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning. Hur sannolikt tror du det är att detta skulle minska klimatförändringarna?* och undersöker sambandet mellan klimatångest och individens tro på att ett kollektivt miljöfrämjande beteende kan minska klimatförändringar. Tabellen redovisar även Chi²-värdet för korstabellsanalysen.

Tabell 6. Korstabell av klimatångest och hur sannolikt individen tror det är att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning. Antal (procent i parentes)

Om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning	Klimatångest		χ^2
	Nej	Ja	
0 (Inte alls sannolikt)	12 (1,0)	2 (0,6)	104,201***
1	37 (3,1)	11 (3,4)	
2	168 (14,1)	37 (11,6)	
3	416 (34,8)	62 (19,4)	
4	465 (38,9)	117 (36,7)	
5 (Extremt sannolikt)	96 (8,0)	90 (28,2)	
Totalt	1194 (100)	319 (100)	

Kommentar: *** $p < 0,001$. $N=1513$

Källa: European Social Survey, 2016, Sverige.

På frågan om hur sannolikt det är att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning är det fler av de som upplever klimatångest som tror att det är *Extremt sannolikt* än de som inte upplever klimatångest, 28,2 procent jämfört med 8 procent. Av de som inte upplever klimatångest är det dock 38,9 procent som svarat på

alternativ 4 jämfört med 36,7 procent av de som upplever klimatångest. Det är väldigt få som tror att det *Inte alls är sannolikt*, både bland de som upplever klimatångest (0,6 procent) och de som inte upplever klimatångest (1 procent). Det är således fler som tror att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning, både bland de som upplever klimatångest och de som inte gör det. Det är även fler som tror att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning jämfört med om individen själv skulle minska sin egen energiförbrukning.

Chi²-testet för korstabellen är signifikant på en 0,001% nivå och bekräftar således att det finns skillnader i hur sannolikt individen tror att det är att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning mellan de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest.

Sammanfattningsvis tror fler att det är sannolikt att klimatförändringarna skulle minska om ett stort antal människor begränsade sin energiförbrukning än om individen själv begränsade sin egen energiförbrukning, oberoende av om individen upplever klimatångest eller inte. De som upplever klimatångest tror dock i större utsträckning att det är sannolikt att både en individuell och en kollektiv begränsning av energiförbrukningen skulle minska klimatförändringarna än de som inte upplever klimatångest. Ett intressant resultat är att det är något fler av de som upplever klimatångest som inte alls tror att det är sannolikt att en begränsning av den egna energiförbrukningen skulle minska klimatförändringarna än av de som inte upplever klimatångest.

6 Diskussion

I följande kapitel sammanfattas och diskuteras studiens resultat samt de slutsatser vilka kan dras. Kapitlet inleds med en summering av den genomförda studiens resultat samt hur dessa svarar på de frågeställningar vilka formulerades i inledningen. Sedan följer en diskussion kring hur den utförda studien förhåller sig till den tidigare forskning vilken redogjorts för i kapitel 2. Där framgår även hur studien kan bidra till forskningsfältet. Sedan följer en diskussion kring studiens resultat i förhållande till det teoretiska ramverket. Där framkommer hur studiens resultat kan tolkas med hjälp av de teoretiska begrepp som beskrivs i kapitel 3. Sedan diskuteras den metodologiska ansatsen i relation till de resultat denna studie genererat

med fokus på hur ansatsen kan ha påverkat studiens resultat. Till sist följer ett avsnitt där en sammanfattning av studiens slutsatser beskrivs och mynnar ut i hur dessa slutsatser kan ligga till grund för vidare forskning.

6.1 Summering av studiens resultat

Syftet med denna studie var att undersöka vad som kan påverka huruvida en individ upplever klimatångest eller inte i Sverige, utifrån upplevt individualiserat ansvar samt ett antal utvalda sociodemografiska faktorer. Vidare var syftet att undersöka relationen mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden. Detta undersöktes med de två frågeställningarna: *Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?* samt: *Finns det ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt?* Studiens resultat visade att de individer vilka tenderar uppleva klimatångest i Sverige är de som känner ett personligt ansvar för att minska klimatförändringarna, kvinnor, yngre individer samt de som bor i en liten/mellanstor stad eller storstad jämfört med de bosatta på en gård eller ett hus på landet. Individens ålder avklarade heltidsstudier hade i denna studie inte någon betydelse för huruvida individen upplever klimatångest eller inte. Detsamma gällde för om individen bor i en by eller en förort jämfört med på en gård eller ett hus på landet.

Studios resultat visade även att det finns ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att ägna sig åt miljöfrämjande beteenden. De vilka upplever klimatångest uppger att de dagligen gör saker för att minska sin energiförbrukning i större utsträckning än de som inte upplever klimatångest. De är även i högre grad för att höja skatter på fossila bränslen för att minska klimatförändringarna samt har en större tilltro till att miljöfrämjande beteende, både individuellt och kollektivt, kan minska klimatförändringarna. Det kollektiva agerandet, att ett stort antal individer minskade sin energiförbrukning, visade sig vara det alternativ flest tror skulle kunna minska klimatförändringarna. Detta både bland de vilka upplever klimatångest och de som inte gör det. Det var något fler av de vilka upplever klimatångest som tror att det inte alls är sannolikt att en begränsning av sin egen energiförbrukning skulle kunna minska klimatförändringarna än av de som inte upplever klimatångest. I och med att urvalet är representativt för Sveriges befolkning kan dessa resultat generaliseras till populationen, således ger resultaten en bild av hur fenomenet förhåller sig i Sverige.

6.2 Relation mellan resultat och tidigare forskning

I kapitel 2, där en redogörelse av tidigare forskning och en beskrivning av det rådande forskningsfältet ges, framkommer några kunskapsluckor och motsägelser denna studie ämnar bidra med kunskap till. Ett generellt mönster i den tidigare forskningen var att när samband mellan klimatförändringar och psykisk hälsa studerats har fokus lagts på de direkta effekterna av klimatförändringar på människors tillvaro, såsom naturkatastrofer (Berry et al., 2009; Hayes et al., 2018; Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Hur indirekta faktorer påverkar är mindre utforskat (Bourque & Cunsolo Willox, 2014). Därmed fanns intresse att undersöka huruvida klimatförändringar även påverkar individer indirekt. Denna studie utgick från ett datamaterial vilket är generaliserbart till Sveriges befolkning. Sverige är ett land som ännu kan ses som skonat från direkta konsekvenser av de rådande klimatförändringarna. Genom detta material ligger således fokus på klimatångest kopplat till indirekta faktorer, såsom ökad kunskap och rapportering i media. I och med den ökade kunskapen om klimatpåverkan och rapporter om ett allt mer kritiskt läge vad gäller jordens klimat kan det tänkas att även skonade befolkningar, såsom Sveriges, upplever klimatförändringar som ett hot. Berry et al. (2009) beskriver att klimatförändringar kan komma att fortsätta påverka individers psykiska hälsa. En anledning till den ökande oron för klimatet beskrivs vara att allmänheten blir mer och mer medveten om de förändringar som sker (Haltinner & Sarathchandra, 2018). Resultatet i denna studie tyder på att en oro finns i den svenska befolkningen, lite drygt en femtedel av Sveriges befolkning uppvisar en så stark oro att den kan tolkas innebära klimatångest.

Majoriteten av de studier där klimatångest beskrivs är internationella. Vilka som upplever ångest till följd av klimatförändringar i Sverige är inte ett lika utforskat område. Generellt visar tidigare forskning att kvinnor, yngre och högutbildade individer i större utsträckning upplever klimatångest (Ekholm, 2019; Haltinner & Sarathchandra, 2018; Hayes et al., 2018; McCright & Dunlap, 2011; Searle & Gow, 2010; Sundblad et al., 2007). I likhet med tidigare forskning visar föreliggande studies resultat att de individer vilka upplever klimatångest i störst utsträckning är de som upplever ett individualiserat ansvar, kvinnor och yngre. Denna studie visar även att de vilka bor i en liten/mellanstor eller storstad, jämfört med de som bor på en gård eller ett hus på landet, upplever klimatångest i större utsträckning. En del av resultatet som inte gick i linje med tidigare forskning var att utbildning inte tycks påverka huruvida individer tenderar uppleva klimatångest. Detta förvånar då tidigare studier visat att

högutbildade individer tenderar att i högre grad tro på att klimatförändringarna sker samt upplever klimatångest i större utsträckning (Ekholm, 2019; Johnston & Deeming, 2016).

Då datamaterialet vilket föreliggande studie bygger på innehåller en fråga om individualiserat miljöansvar: *I vilken utsträckning känner du ett personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna?* inkluderades denna för att undersöka om det individualiserade ansvaret kan vara en faktor i vilka individer som upplever klimatångest. Studiens resultat visade att för varje steg på den elvgradiga svarsskalan ökade oddset att uppleva klimatångest med 43,6 procent. Därmed finns stöd för individualiserat ansvar som bidragande faktor till att uppleva klimatångest. Detta går i linje med tidigare forskning som antytt att ett ökat individuellt ansvar vad gäller klimatförändringar, samt ett ansvar att hantera de problem som uppstår, kan leda till ökad ångest (Cossman, 2013). Vad gäller bostadsområde som bakgrundsvariabel hittades ingen relevant tidigare forskning som visat hur det kan tänkas påverka klimatångest. Bostadsområde inkluderades då levnadsförhållandena kan se olika ut beroende på om individen bor i stadsmiljö eller på landsbygden, därför var det av intresse att undersöka om detta påverkar upplevelse av klimatångest. Denna studies resultat visar att bostadsområde kan ha en viss inverkan på huruvida individen upplever klimatångest eller inte. Den logistiska regressionsanalysen genererade signifikanta resultat vad gäller individer vilka bor i en storstad eller en liten/mellanstor stad i förhållande till de som bor i ett hus eller en gård på landet. Sannolikheten att uppleva klimatångest är således större för individer vilka bor i en stad, oavsett dess storlek, jämfört med de bosatta på en gård eller i ett hus på landet. Bostadsområde kan således till viss del vara en bakomliggande faktor i att förklara vilka individer som upplever klimatångest i den svenska befolkningen.

Vad gäller studiens andra frågeställning: *Påverkar klimatångest individens benägenhet att agera miljövänligt?* finns en motsägelse i tidigare forskning. Föreliggande studies resultat visar att det finns ett samband mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden i Sverige. De vilka upplever klimatångest agerar oftare i vardagen på ett sätt som minskar den egna energiförbrukningen, de är i större utsträckning för åtgärder såsom höjda skatter på fossila bränslen för att minska klimatpåverkan samt har en tilltro till att individuella och kollektiva insatser skulle kunna göra skillnad. Tidigare forskning har dels visat en tendens till handlingsförlamning och apati när ångesten blir för påtaglig (Pihkala, 2018). Andra studier har visat att ångesten fungerar som en drivkraft för att förändra sina beteenden i förmån för klimatet. Tanken på döden eller slutet av vår existens kan generera ångest, något som leder till

att individer vidtar förebyggande åtgärder för att på så sätt minska sin ångest (Verplanken & Roy, 2013; Rahimah et al., 2018). Att uppvisa en benägenhet till att göra uppoffringar för miljön såsom att begränsa sin egen energiförbrukning, betala högre skatt för fossila bränslen samt att en tilltro finns till att insatser kan göra skillnad, framförallt de kollektiva, tyder på att det generellt i Sverige tycks finnas en handlingskraft.

I föreliggande studies resultat framkommer även att det finns en benägenhet att agera miljövänligt, både för de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest. Tidigare forskning har visat att ett individuellt socialt ansvar kan påverka individers ökade oro för miljön, vilket i sin tur leder till miljöfrämjande beteenden (Rahimah et al., 2018). Det individuella sociala ansvaret syftar till individens omtanke om sina medmänniskor och individens deltagande i kollektiva åtgärder som stöder gemensamma mål. Denna studies resultat visar att det i Sverige finns en tendens att fler uppvisar benägenhet att agera miljövänligt än att inte göra det, även för den grupp vilka inte upplever klimatångest. I tre av fyra korstabeller (tabell 3, 4 och 6) kan denna tendens återfinnas. Tabellen där denna tendens inte syns är den vilken berör tilltron till att en begränsning av sin egen energiförbrukning skulle kunna minska klimatförändringarna (tabell 5). I tabell 5 framgår att fler av de vilka inte upplever klimatångest tror att det inte alls är sannolikt jämfört med de som tror att det är extremt sannolikt. De som inte upplever klimatångest tror således inte att deras egna begränsningar skulle kunna minska klimatförändringarna i lika hög grad som de med klimatångest. Detta tyder på att det finns en större tilltro till de kollektiva åtgärderna där människor arbetar mot gemensamma mål.

Att det generellt sett finns en benägenhet att agera miljöfrämjande i Sverige, oberoende av om individer upplever klimatångest eller inte, kan vara ett resultat av den ständigt ökande medvetenheten om klimatförändringar. Enligt denna studies resultat tycks kunskapen och medvetenheten även påverka de individer vilka inte upplever klimatångest. Ytterligare en intressant tendens från föreliggande studies resultat återfinns i tabell 5. Fler av de vilka upplever klimatångest anser att det inte är sannolikt att en begränsning av sin egen energiförbrukning skulle kunna minska klimatförändringarna, än av de som inte upplever klimatångest. Detta kan ses i likhet med tidigare studier vilka visat att klimatångest i vissa fall leder till tillstånd av apati eller en känsla av handlingsförlamning (Pihkala, 2018). Denna tendens är svag och visas endast i en av fyra tabeller, således kan den endast kopplas till tilltron på den egna energibegränsningens inverkan på klimatet.

Trots att klimatförändringar och dess konsekvenser ännu är ett avlägset hot för Sveriges befolkning tycks klimatångest vara vanligt och många oroar sig även här. Lite drygt en femtedel, 20,8 procent, av urvalet för studien upplever klimatångest. Då urvalet är representativt och således kan generaliseras till populationen kan studiens resultat anses spegla fenomenets utbredning i Sverige. Förevarande studies resultat går till viss del i linje med vad tidigare studier visat, men kan även anses bidra med kunskap om hur individualiserat ansvar för klimatet och bostadsområde kan inverka på huruvida en individ upplever klimatångest. Resultaten visar även att det generellt finns en benägenhet att individer i Sverige uppger att de agerar miljöfrämjande.

6.3 Relation mellan resultat och teori

I kapitel 3 beskrivs de analysbegrepp och det teoretiska ramverk som kan tänkas bidra med en förklaring av de resultat föreliggande studie genererat. Teorikapitlet behandlar begreppen reflexiv modernitet, globalisering, risksamhälle och individualisering. Dessa begrepp skapar tillsammans en teoretisk referensram vilken kan användas för att tolka studiens resultat. Denna studie visar att lite drygt en femtedel av Sveriges befolkning upplever klimatångest. Detta antyder att medvetenheten om riskerna för miljökatastrofer är närvarande även här i Sverige. Det kan tolkas som ett resultat av den globaliserade värld vi lever i. Globaliseringen innebär att ny kunskap om klimatförändringar hela tiden genereras och påverkar den information som når samhället samt att ingen kan undvika de globala riskerna för miljökatastrofer (Giddens, 1999). Att en dryg femtedel av Sveriges befolkning upplever klimatångest kan även tolkas som ett resultat av åtskiljandet av tid och rum. I den reflexiva moderniteten kan individer föreställa sig sådant som sker på andra platser utan att själva upplevt det. De kan även föreställa sig sådant som kommer eller kan komma att hända (Giddens, 1999). Även om vi ännu inte direkt påverkats av klimatförändringarna i Sverige nås vi av nyheter om miljökatastrofer på andra platser i världen. Kunskap om möjliga händelseförlopp och konsekvenser av klimatförändringarna förmedlas även konstant från expertsystem och media.

Att en femtedel av Sveriges befolkning upplever klimatångest innebär samtidigt att fyra femtedelar inte upplever klimatångest. Då högkonsekvensrisker, såsom klimatförändringarna, befinner sig långt ifrån den enskilde individen kan det vara svårt att ha en verklig upplevelse av vad som riskeras (Giddens, 1999). Den oro som vanligtvis uppstår genom medvetenhet om

risker kan reduceras då riskerna kopplade till just klimatförändringar ligger långt bort i tiden eller sker på andra platser än där man befinner sig. Denna studies resultat visar att det finns vissa individer, såsom kvinnor och yngre individer, vilka tenderar uppleva klimatångest i större utsträckning än andra. Då högkonsekvensriskernas konsekvenser kan dramatiseras eller minimeras (Beck, 2009) är det inte förvånande att individer upplever olika grad av oro när det kommer till klimatförändringar. Då det praktiskt taget är omöjligt att göra exakta riskbedömningar angående klimatförändringarna kan individer underskatta eller överskatta dess konsekvenser. När individer väljer vilka risker som är värda att fokusera på prioriteras även deras subjektiva värderingar (Douglas & Wildavsky, 1983). Således kan klimatförändringarna vara en prioriterad risk för vissa individer vilket i sin tur kan resultera i klimatångest.

Att yngre individer upplever klimatångest i större utsträckning än äldre individer kan även tolkas utifrån skiftningarna i den kunskap som förmedlas från expertsystemen. Högkonsekvensrisker innebär att det ständigt sker skiftningar i den kunskap som förmedlas från expertsystemen, genom exempelvis forskare och media (Giddens, 1999). Det kan därför vara svårt att som individ i den reflexiva moderniteten avgöra vilken kunskap som ska lyssnas till. Det finns ett kontinuerligt samspel mellan expertsystem och människors beteenden i förhållande till risker. Det som tidigare ansetts vara acceptabelt beteende har förändrats till följd av ny kunskap. På samma sätt kan det som anses vara acceptabelt eller rekommenderat beteende idag betraktas helt annorlunda imorgon till följd av förändrade omständigheter (Giddens, 1999). Yngre individers klimatångest kan tänkas vara ett resultat av den kunskap om riskerna med klimatförändringar, samt om rekommenderat miljöfrämjande beteende, vilken förmedlas från expertsystemen idag. Miljöfrämjande beteenden är beroende av expertsystemen, där individer måste avgöra om de upplever att de kan lita på den kunskap som förmedlas om vad som kan göras för att minska klimatförändringarna.

Att vissa individer upplever klimatångest i större utsträckning än andra kan tolkas genom att de ser riskerna med klimatförändringar som mer verkliga. En naturlig reaktion hos människan när denne blir medveten om faror är ångest. Enligt Giddens (1999) orsakas ångesten av att det finns störande omständigheter, eller hot om dem. Ångesten har en förmåga att konkretisera och personifiera riskerna samhället står inför (Hunt, 2003). Risken blir genom ångesten inte längre ett abstrakt hot utan förändras till något som upplevs kan komma att konfrontera mänskligheten. Hunt (2003) menar att det kring klimathotet skapas en känsla av att varje

individ kan göra någonting för att stoppa att risken realiserar. Huruvida handlingarna endast minskar ångest eller om de faktiskt bidrar till att förhindra risken har inte lika stor betydelse som känslan av att bidra. Ett sätt att hantera klimatångest kan vara att försöka minska klimatförändringarna genom miljöfrämjande beteenden. Att de med klimatångest ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden i större utsträckning än de vilka inte upplever klimatångest är således inte förvånande.

Att uppleva ångest kan därmed leda till ett ökat ansvarstagande när det kommer till risker (Hunt, 2003), men det ökade ansvaret som läggs på individer kan även få motsatt effekt. Det kan leda till att individer vägrar ta ansvar för att bidra till att hantera olika risker. Istället läggs ansvaret på någon annan (Hunt, 2003). Ett resultat som framkom i denna studie var att det var något fler av de vilka upplever klimatångest som tror att det inte alls är sannolikt att en minskning av sin egen energiförbrukning skulle kunna reducera klimatförändringarna, jämfört med de som inte upplever klimatångest. Detta kan tolkas som att ångesten även kan leda till att individer lägger ansvaret för att minska klimatförändringarna på någon annan än sig själv.

Även om vissa av de som upplever klimatångest inte tror på att en individuell begränsning av energiförbrukningen skulle göra skillnad visar föreliggande studies resultat att de individer vilka upplever klimatångest ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden i större utsträckning än de som inte upplever klimatångest. Att det finns skillnader i vilka som upplever klimatångest samt i om individer ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden kan tolkas med begreppen självidentitet och individualisering. Enligt Giddens (1999) är självidentiteten ett medvetet projekt som hela tiden utvecklas reflexivt. Individualiseringen innebär att identiteten fungerar som en uppgift som individen själv har ansvar för (Bauman, 2002). Vi har i den reflexiva moderniteten ett individualiserat ansvar för oss själva och våra handlingar. Att oroa sig för klimatförändringarna och ägna sig åt miljöfrämjande beteenden kan således tolkas som en del av individens självidentitet. Att de som upplever klimatångest ägnar sig åt miljöfrämjande beteende i större utsträckning än de som inte upplever klimatångest kan vara ett resultat av individens försök till en sammanhållen identitet.

Denna studies resultat visar att ett upplevt personligt ansvar för att försöka minska klimatförändringarna ökar sannolikheten att uppleva klimatångest och kan således tolkas utifrån individualiseringen. Det individualiserade ansvaret innebär att vi måste ta ansvar för våra handlingar som en del av utvecklingen av vår självidentitet. Baksidan av den frihet det

individualiserade samhället skapar är att problem som uppstår måste hanteras av individerna själva (Bauman, 2002). Klimatförändringarna är ett resultat av människans handlingar, det är således upp till individerna själva att hantera de problem som skapats vad gäller klimatförändringarna. Det kan tänkas att de vilka upplever klimatångest känner av det individualiserade ansvaret att lösa de kriser som uppstår i samhället i större utsträckning än de vilka inte upplever klimatångest. Resultatet av att ansvaret flyttas över till individerna är en moralisering (Bauman, 2002). Att agera på ett sätt som anses rätt blir en allt viktigare och större del av en individs själv.

I denna studie framkommer att det generellt finns en benägenhet att agera miljövänligt hos både de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest. Enligt Giddens (1999) karaktäriseras den reflexiva moderniteten av dess extrema dynamik. Att klimatångest är ett utbrett fenomen och att individer, även de vilka inte upplever klimatångest, ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden kan tolkas utifrån denna reflexiva process där sociala förändringar sker snabbare samt att deras påverkan på beteendemönster är mer omfattande och går djupare än tidigare. Att individer, oberoende av klimatångest, ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden kan även tolkas som ett resultat av att vi lever i ett risksamhälle. Enligt Beck (2009) har det moderna samhället blivit ett risksamhälle på grund av att det är alltmer engagerat i debatter om självgenererade risker i försök att hantera och förhindra dem. Då klimatförändringarna till stor del beror på mänsklig aktivitet finns det en existerande debatt i samhället om hur vi som individer ska hantera och minska klimatförändringarna. Vi lever i ett risksamhälle där vi måste fundera över konsekvenserna av våra handlingar i relation till klimatet. Detta är något som påverkar samtliga i risksamhället, inte bara de vilka upplever klimatångest.

Enligt denna studies resultat är benägenheten att agera miljövänligt större när det gäller kollektiva åtgärder, såsom höjda skatter på fossila bränslen. Resultatet visar även att det finns en större tilltro till att en kollektiv minskning av energiförbrukningen skulle kunna minska klimatförändringarna än om individen själv minskade sin egen energiförbrukning. Denna tendens förekommer både hos de som upplever klimatångest och de som inte upplever klimatångest. Detta kan tolkas utifrån den rådande riskdiskursen i samhället. Enligt Hunt (2003) består riskdiskursen av två delar, den är både individualiserande och totaliserande. Å ena sidan påverkar riskerna den egna livssituationen genom de möjligheter att stoppa dem som presenteras och skapar en moral att leva efter. Å andra sidan påverkar risker hela populationer genom att risker framställs och medvetandegörs på samma sätt för alla. Även om

miljöansvaret till stor del är individualiserat, framställs riskerna med klimatförändringar som någonting som kan komma att påverka samtliga. Det som förmedlas från expertsystem är att alla behöver agera miljövänligt för att kunna åstadkomma en synbar skillnad. Det är således inte tillräckligt att några få individer ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden. Att de flesta individer har en större tilltro till kollektiva åtgärder kan ses som ett resultat av denna samverkan mellan den individualiserande och totaliserande delen av riskdiskursen där riskerna med klimatförändringarna framställs på samma sätt för alla. Genom riskdiskursen moraliseras miljöfrämjande beteende och ett ansvar finns hos varje individ, oavsett om denne upplever klimatångest eller inte, att agera i linje med de lösningar som identifierats. Att inte följa de rekommendationer som framkommer anses vara oansvarigt och fel (Hunt, 2003).

Genom teoretiska begrepp såsom reflexiv modernitet, globalisering, individualisering och risksamhället har en analys av fenomenet klimatångest och miljöfrämjande beteende i Sverige kunnat genomföras. Utifrån dessa begrepp har en tolkning av vad som kan påverka att vissa individer inte upplever klimatångest medan andra gör det möjliggjorts. De teoretiska begreppen har även använts för att analysera sambandet mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden. Genom att applicera det teoretiska ramverket har denna studies resultat placerats i en kontext och således har en övergripande bild av fenomenet skapats. Utifrån tolkningen av denna studies resultat kan antas att när det kommer till klimatförändringar och hanteringen av den risk de genererar verkar åtgärder på makronivå vara det individer har störst tilltro till. Denna studie visar således att tilltron till åtgärder på makronivå är större än till åtgärder på mikronivå. För att kunna analysera varför just de individer vilka framkommer av denna studies resultat, upplever klimatångest i större utsträckning än andra kan det vara givande att använda sig av andra teoretiska begrepp. Detta för att möjliggöra en djupare analys av orsaker till klimatångest och miljöfrämjande beteenden.

6.5 Metodologisk diskussion

Då studien utgått från ett befintligt material har samtliga analyser inneburit en tolkning vilken på olika sätt kan ha påverkat studiens resultat. För att en logistisk regression ska vara möjlig behöver den beroende variabeln vara binär. Därför kodades frågan rörande oro för klimatförändringar om till att individen antingen har klimatångest eller inte. Majoriteten av respondenterna hade svarat mittenalternativet på den frågan, att de anser sig vara *Ganska* oroliga för klimatförändringarna. *Ganska* innebär att en viss oro ändå finns, men dessa

kodades i denna studie som att de inte upplever klimatångest. Detta kan ha bidragit till att studiens resultat visar en tendens till att även de som inte upplever klimatångest uppvisar en benägenhet att agera miljöfrämjande. Eftersom frågan i enkäten inte explicit syftar till klimatångest som någonting binärt kan individer vilka känner en relativt stor oro finnas med bland de som i denna studie inte anses uppleva klimatångest. Syftet med studien var att undersöka de som upplever en så stark oro att den kan anses vara likställd med ångest samt starka problematiska känslor kring klimatförändringar. Om en individ väljer alternativet *Ganska orolig* ansågs det inte, i denna studie, innebära så starka oroskänslor. Då alternativet *Ganska orolig* fungerade som ett mittenalternativ är det möjligt att det tolkats på liknande sätt av respondenterna. För att kunna undersöka klimatångest hade det varit givande att ha en fråga som explicit frågar om respondenten upplever klimatångest.

Materialet studien utgick från är insamlat under 2016, detta medför en begränsning i och med att analyserna genererar en beskrivning av hur fenomenet förhöll sig i Sverige då. Det kan ha förändrats en del sedan dess. Klimatförändringar och debatter kring dem har blivit allt mer aktuellt på bara några få år. I och med rörelsen som Greta Thunberg startade under 2018 och den ökade medierapporteringen kan det tänkas att fler svenskar idag är medvetna om, och oroade för, klimatförändringarna än för bara två år sedan. Förhållandet mellan de som upplever klimatångest och de som inte gör det kan därför ha förändrats.

Ytterligare något som bör nämnas vad gäller metodvalet är att kvantitativ metod kan bidra med en övergripande beskrivning av ett fenomen. För att förstå varför vilka upplever klimatångest i högre grad än andra hade en annan metod med kvalitativ ansats varit lämplig. Genom de metoder som använts kan en övergripande bild ges, men för att kunna skapa förståelse för fenomenet krävs mer djupgående analyser.

6.6 Slutsatser och implikationer för vidare forskning

De slutsatser som kan dras utifrån studiens resultat är att de som upplever klimatångest i större utsträckning i Sveriges befolkning är individer vilka upplever ett individualiserat ansvar för klimatförändringar, kvinnor, yngre och de som bor i städer, oavsett storlek. Detta besvarar således studiens första frågeställning: *Vilka individer upplever klimatångest i Sverige?* Resultaten visar även att ett samband mellan att uppleva klimatångest och individens benägenhet till miljövänligt agerande finns. Samtliga analyser visar att de som upplever klimatångest ägnar sig åt miljöfrämjande beteenden i större utsträckning än de som inte

upplever klimatångest. Detta svarar på studiens andra frågeställning: *Finns det ett samband mellan klimatångest och individens benägenhet att agera miljövänligt?* Således är även studiens syfte uppfyllt. Utifrån studiens resultat kan även slutsatsen dras att det är åtgärder på makronivå som verkar vara mer effektiva än de på individnivå. Detta visas genom att fler individer uppger en större tilltro till åtgärder så som höjda skatter eller att ett stort antal människor minskar sin energiförbrukning. En ytterligare tendens vilken framkom i studiens resultat är att även för de individer vilka inte upplever klimatångest är det fler som uppvisar benägenhet till miljöfrämjande beteenden än som inte gör det. Därmed tycks det finnas en handlingsförmåga oavsett om individen upplever klimatångest eller inte. Detta kan vara ett resultat av att många i Sverige är medvetna om klimatförändringarna och därför är villiga att agera miljövänligt.

Klimatförändringarna och dess konsekvenser, både direkta och indirekta, förväntas fortsätta öka. Det är därför viktigt att området fortsätter att utforskas. Då denna studie har använt datamaterial från 2016/2017 är det relevant att undersöka hur spridningen av klimatångest ser ut idag. Klimatförändringar är ett aktuellt ämne och det är troligt att klimatångesten har ökat under de få åren mellan datainsamlingen och idag. Att även undersöka sambandet mellan klimatångest och miljöfrämjande beteenden kan svara på om fler individer agerar miljöfrämjande idag samt om det fortfarande är de vilka upplever klimatångest som gör detta i större utsträckning. Denna studies resultat antyder att klimatångest kan vara produktivt i och med dess samband med miljöfrämjande beteenden. Hur klimatångest påverkar den psykiska hälsan och det allmänna välmåendet är något som däremot behöver studeras vidare. Att klimatångest kan vara produktivt behöver inte innebära att dess konsekvenser för individens välmående inte är negativa i längden. Denna studies resultat visar att de som bor i en liten/mellanstor eller storstad upplever klimatångest i större utsträckning än de som bor på landet. Varför upplevelsen av klimatångest skiljer sig mellan städer och landsbygden är därför något som skulle vara relevant att undersöka vidare i framtida forskning. Ytterligare en aspekt av denna studies resultat vilken är av relevans att undersöka vidare är tilltron till åtgärder på makronivå. För att undersöka hur detta påverkar individens beteenden i vardagslivet, på mikronivå, finns det ett behov av att studera detta vidare samt att genomföra studier i olika kulturer.

De resultat denna studie genererat tyder på att individer i Sverige inte har gett upp kampen för att begränsa de förödande konsekvenser som kan komma att ske till följd av

klimatförändringarna. Samtidigt fortsätter utsläppen av växthusgaser att öka och de fyra senaste åren har varit de varmaste som uppmätts sedan mätningarna startade (WMO, 2019). Det är således relevant att fortsätta undersöka individers beteenden i samband med klimatförändringar, både på en mikro- och makronivå, för att söka andra orsaker till varför individer agerar som de gör. Att det behöver göras mer för att minska klimatförändringarna är ett faktum. Den skolstrejkande ungdomens plakat tycks således vara mer aktuellt än någonsin, ”tiden rinner snart ut”.

Referenser

- Bauman, Z. (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, U. (2009). *World at risk*. Cambridge: Polity Press
- Becker, S., & Sparks, P. (2018). Talking about climate change mitigation: People's views on different levels of action. *Sustainability*, 10(5) doi:10.3390/su10051357
- Berry, H. L., Bowen, K. & Kjellstrom, T. (2010). Climate change and mental health: A causal pathways framework. *International Journal of Public Health*, 55(2), 123–132. doi:10.1007/s00038-009-0112-0
- Bourque, F., & Cunsolo Willox, A. (2014). Climate change: The next challenge for public mental health? *International Review of Psychiatry*, 26(4), 415–422. doi:10.3109/09540261.2014.925851
- Cossmann, B. (2013). Anxiety governance. *Law & Social Inquiry*, 38(4), 892–919. doi:10.1111/lsi.12027
- Djurfeldt, G. & Barmark, M. (2009). *Statistisk verktygslåda 2: multivariat analys*. Lund: Studentlitteratur AB
- Djurfeldt, G., Larsson, R. & Stjärnhagen, O. (2018). *Statistisk verktygslåda 1: samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur AB.
- Douglas, M., & Wildavsky, A. B. (1983). *Risk and culture: An essay on the selection of technological and environmental dangers* (1. uppl.). Berkeley: Univ. of California Press. doi:10.1525/j.ctt7zw3mr
- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken: en handbok i enkätmetodik* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Ekholm, S. (2019). Swedish mothers' and fathers' worries about climate change: A gendered story. *Journal of Risk Research*, 1–9. doi:10.1080/13669877.2019.1569091
- European Social Survey. (2018). *ESS8 - 2016 Documentation Report*. (2.1. uppl.). Hämtad från https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round8/survey/ESS8_data_documentation_report_e02_1.pdf
- European Social Survey. (2014). *Weighting European Social Survey Data*. Hämtad från https://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/ESS_weighting_data_1.pdf
- European Social Survey. (u.å.a). Om ESS. Hämtad 2019-03-13 från <https://www.europeansocialsurvey.org/about/country/sweden/index.html>
- European Social Survey. (u.å.b). Metoder. Hämtad 2019-03-13 från <https://www.europeansocialsurvey.org/about/country/sweden/methods.html>
- Giddens, A. (1999). *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos
- Haltinner, K., & Sarathchandra, D. (2018). Climate change skepticism as a psychological coping strategy. *Sociology Compass*, 12(6), e12586-n/a. doi:10.1111/soc4.12586

- Hayes, K., Blashki, G., Wiseman, J., Burke, S., & Reifels, L. (2018). Climate change and mental health: Risks, impacts and priority actions. *International Journal of Mental Health Systems*, 12(1), 28–32. doi:10.1186/s13033-018-0210-6
- Heath, Y., & Gifford, R. (2006). Free-market ideology and environmental degradation: The case of belief in global climate change. *Environment and Behavior*, 38(1), 48–71. doi:10.1177/0013916505277998
- Hjerm, M., Lindgren, S. & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. (2. uppl.) Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Hunt, A. (2003). Risk and Moralization in Everyday Life. I R. Ericson & A. Doyle (Red.), *Risk and Morality* (s.165 - 192) Toronto: University of Toronto Press
- Johnston, R., & Deeming, C. (2016). British political values, attitudes to climate change, and travel behaviour. *Policy and Politics*, 44(2), 191–213. doi:10.1332/030557315X14271297530262
- Kihlberg, J. (2019, 15 mars). Skolestrejkerne för klimatet skriver historia. *Dagens Nyheter* [DN]. Hämtad från: <https://www.dn.se/nyheter/jannike-kihlberg-skolestrejkerne-for-klimatet-skriver-historia/>
- Knapp, T. R. (1990). Treating ordinal scales as interval scales: An attempt to resolve the controversy. *Nursing Research*, 39(2), 121–123. <http://dx.doi.org/10.1097/00006199-199003000-00019>
- McCright, A. M., & Dunlap, R. E. (2011). Cool dudes: The denial of climate change among conservative white males in the united states. *Global Environmental Change*, 21(4), 1163–1172. doi:10.1016/j.gloenvcha.2011.06.003
- Pihkala, P. (2018). Eco-anxiety, tragedy, and hope: Psychological and spiritual dimensions of climate change. *Zygon*, 53(2), 545–569. doi:10.1111/zygo.12407
- Poortinga, W., Fisher, S., Böhm, G., Steg, L., Whitmarsh, L. & Ogunbode, C. (2018). *European Attitudes to Climate Change and Energy: Topline Results from Round 8 of the European Social Survey* (ESS Topline Results Series 2018:9). Hämtad från ESS hemsida: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS8_toplines_issue_9_climatechange.pdf
- Psykologiguiden.se (u.å.). Klimatångest. Hämtad 2019-03-25 från: <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=klimatångest>
- Rahimah, A., Khalil, S., Cheng, J. M., Tran, M. D., & Panwar, V. (2018). Understanding green purchase behavior through death anxiety and individual social responsibility: Mastery as a moderator. *Journal of Consumer Behaviour*, 17(5), 477–490. doi:10.1002/cb.1733
- Searle, K., & Gow, K. (2010). Do concerns about climate change lead to distress? *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 2(4), 362–379. doi:10.1108/17568691011089891
- SOM-institutet. (2018). *Svenska Trender 1986–2017*. Hämtad från https://som.gu.se/digitalAssets/1693/1693084_1.-svenska-trender-1986-2017.pdf

- Sundblad, E., Biel, A., & Gärling, T. (2007). Cognitive and affective risk judgements related to climate change. *Journal of Environmental Psychology*, 27(2), 97–106.
doi:10.1016/j.jenvp.2007.01.003
- Uggla, Y. (2015-03-21) “Klimatångest” och individualiserat ansvar [Blogginlägg] Hämtad från: <http://orebrosociologi.weebly.com/blogg/klimatangest-och-individualiserat-ansvar>
- Verplanken, B., & Roy, D. (2013). “My worries are rational, climate change is not”: Habitual ecological worrying is an adaptive response. *Plos One*, 8(9), e74708.
doi:10.1371/journal.pone.0074708
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Världsnaturfonden WWF. (2017). Mänsklig påverkan. Hämtad 2019-02-14 från <https://www.wwf.se/wwfs-arbete/klimat/mansklig-paverkan/1124268-mansklig-paverkan-klimat>
- Världsnaturfonden WWF. (2019). WWF:s Klimatbarometer: Allt fler väljer bort flyg och kött – och kvinnorna går före. Hämtad 2019-03-25 från <https://www.wwf.se/pressmeddelande/wwfs-klimatbarometer-allt-fler-valjer-bort-flyg-och-kott-och-kvinnorna-gar-fore-3241404/>
- World Meteorological Organization. (2019). *WMO Statement on the State of the Global Climate in 2018* Geneva: World Meteorological Organization. Hämtad 2019-04-26 från https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=5789